

**Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Географічний факультет
Кафедра конструктивної географії і картографії**

ПЕТРО ВОЙТКІВ

**ЗАПИТАННЯ ТА ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ З КУРСУ
«ЗБАЛАНСОВАНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ»**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

**Львів
ЛНУ імені Івана Франка
2019**

Рекомендовано кафедрою конструктивної географії і картографії
Львівського національного університету імені Івана Франка.
Протокол № 6 від 4 грудня 2019 р.

Уклав: Войтків Петро Степанович

Войтків П. С. Запитання та тестові завдання з курсу «Збалансоване природокористування» : методичні вказівки / уклад Войтків П. С. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. – 83 с.

Методичні вказівки містять теми та план лекційного курсу, список рекомендованої літератури, а також тести для підготовки до модулів та заліку з курсу «Збалансоване природокористування» для магістрів денної та заочної форми навчання напрямку 18 «Виробництво і технології», спеціальності 183 «Технології захисту навколишнього середовища», спеціалізації «Прикладна екологія та збалансоване природокористування».

© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2019
© Войтків П. С., 2019

Лекція 1. Теоретико-методологічні засади збалансованого природокористування.

1. Предмет, мета і завдання дисципліни. Структура курсу.
2. Суть природокористування та основні передумови виникнення науки.
3. Основні терміни, поняття, визначення.
4. Еколого-економічна сутність природокористування.

Література: [1-3; 5; 6; 8-19].

Контрольні запитання та тести до лекції 1:

1. «Збалансоване природокористування» це навчальна дисципліна, яка – ... .

1. вивчає складні концептуальні риси використання природних ресурсів, розмір наміченої шкоди від забруднення природного середовища, процеси та явища суспільного життя, що викликані нестачею природних ресурсів, величезним зростанням виробництва й забруднення всіх сфер Землі;

2. вивчає прості концептуальні напрямки використання земельних ресурсів, розмір шкоди від забруднення землі, процеси та явища суспільного життя, що викликані нестачею земельних ресурсів, величезним зростанням виробництва й забруднення всіх сфер;

3. вивчає головні концептуальні напрямки використання природних ресурсів, розмір шкоди від забруднення природного середовища, процеси та явища суспільного життя, що викликані нестачею природних ресурсів, величезним зростанням виробництва й забруднення всіх сфер Землі.

2. Предметом вивчення навчальної дисципліни «Збалансоване природокористування» є: ... .

1. характер співвідношення антропогенних змін природних умов, рівні використання суспільством соціального середовища у зв'язку з виробничими відношеннями між людьми за даними екологічних наук, географії, геології, біології, ґрунтознавства, лісівництва, демографії, метеорології, гідрології та інших наук;

2. характер співвідношення позитивних і негативних змін природних умов, рівні використання суспільством природного середовища у зв'язку з виробничими відношеннями між людьми за даними економічних наук, географії, геології, біології, ґрунтознавства, лісівництва, демографії, метеорології, гідрології та інших наук;

3. характер відношення техногенних та антропогенних змін природних умов, види використання суспільством земного середовища у зв'язку з виробничими відношеннями між людьми за даними економічних наук, географії, геології, біології, ґрунтознавства, лісівництва, демографії, метеорології, гідрології та інших наук.

3. Метою навчальної дисципліни «Збалансоване природокористування» є: ... .

1. формування теоретико-організаційних знань, умінь та практичних навичок у галузі організації і контролю за використання природних ресурсів і компонентів середовища, оцінки рівнів від'ємного впливу на них антропогенних навантажень, розробки науково-практичних рекомендацій щодо проведення заповідних і природо-відновлювальних заходів;

2. формування теоретичних знань, умінь та практичних навичок у галузі організації і контролю за використання природних ресурсів і компонентів довкілля, оцінки рівнів негативного впливу на них антропогенних навантажень, розробки науково-обґрунтованих рекомендацій щодо проведення природоохоронних і природо-відновлювальних заходів;

3. формування практичних знань, умінь та теоретичних навичок у галузі організації і контролю за використання природних ресурсів і компонентів довкілля, оцінки рівнів негативного впливу на них природних навантажень, розробки науково-обґрунтованих рекомендацій щодо проведення природоохоронних і природо-відновлювальних заходів.

4. Основними завданнями вивчення дисципліни «Збалансоване природокористування» є: ... .

1. розкрити предмет, методи і місце дисципліни в системі екологічних знань, висвітлити її засади; ознайомитись з основними розділами дисципліни; вивчення законодавчих і нормативно-правових документів, що складають правову базу раціонального природокористування;

2. виділення основних напрямків державної підтримки України у галузі встановлення, відтворення та охорони природних ресурсів та забезпечення екологічного середовища; визначення кількісних параметрів та якісне оцінювання біотичних та абіотичних ресурсів України; розробка заходів щодо збалансованого використання, збереження та відтворення морських, мінеральних, земельних, лісових, кліматичних, рекреаційних, біологічних ресурсів;

3. виділення основних напрямків державної політики України у галузі використання, відтворення та охорони природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки; визначення кількісних параметрів та якісне оцінювання біотичних та абіотичних ресурсів України; розробка заходів щодо раціонального використання, збереження та відтворення водних, мінеральних, земельних, лісових, кліматичних, рекреаційних, біологічних ресурсів.

5. Природокористування – це ... .

1. залучення людства до процесу суспільного використання ресурсів первинної природи (землі, лісів, води, корисних копалин і т. д.);

2. сукупність усіх форм експлуатації природно-ресурсного потенціалу та заходів для його збереження;

3. наука про раціональне та ефективне використання природних ресурсів, наука про організацію дієвої системи охорони навколишнього середовища, вона вивчає роль людини у біосфері, використання людством природного середовища у виробничих процесах.

6. Природокористування включає: ... .

1. видобування та перевезення природних ресурсів, їх використання або відтворення; охорону природних умов життєвого середовища;

2. відновлення та раціональні зміни екологічного базису природних систем, що виконують функції збереження природо-ресурсного потенціалу розвитку середовища;

3. видобування та переробку природних ресурсів, їх відновлення або відтворення; використання і охорону природних умов життєвого середовища;

4. відновлення та раціональні зміни екологічного балансу природних систем, що виконують функції збереження природо-ресурсного потенціалу розвитку суспільства.

7.3 яких причин різко загострилася екологічна ситуація у ХХ столітті?

1. неконтрольованого збільшення населення земної кулі і відповідно зростанням потреб людства в земельних ресурсах, які забезпечують його виживання; зрослими потребами суспільства в продуктах переробки корисних копалин та енергоносіях;

2. неконтрольованим забрудненням промисловістю шкідливими викидами в атмосферу, скидами у водойми, розміщенням відходів промислового виробництва. Як наслідок глобальне потепління, озонові шари, підвищена радіація, кислотні викиди, забруднення водойм, ґрунтів, повітря та ін.;

3. неконтрольованого збільшення населення земної кулі і відповідно зростанням потреб людства в природних ресурсах, які забезпечують його існування; зрослими потребами промисловості в продуктах переробки корисних копалин та енергоносіях;

4. неконтрольованим забрудненням довкілля шкідливими викидами в атмосферу, скидами у водойми, розміщенням відходів промислового виробництва. Як наслідок глобальне потепління, озонові дірки, підвищена радіація, кислотні дощі, забруднення водойм, ґрунтів, повітря та ін.

8. Сьогодні збалансоване природокористування – це ... .

1. наука про раціональне та ефективне використання природних ресурсів, наука про організацію дієвої системи охорони навколишнього середовища, вона вивчає роль людини у біосфері, використання людством природного середовища у виробничих процесах;

2. система діяльності, покликана забезпечити економну експлуатацію природних ресурсів і умов і найбільш ефективний режим їх відтворення з урахуванням перспективних інтересів господарства, що розвивається, і збереження здоров'я людей;

3. об'єктивний процес, що відбувається між суспільством і природою і відбиває освоєння, використання, відтворення природних ресурсів, а також вплив на природу в процесі господарського й інших видів діяльності людини, перетворення й охорону природи в інтересах суспільства.

9. Збалансоване природокористування – це ... .

1. система діяльності, покликана забезпечити економну експлуатацію природних ресурсів і умов та найбільш ефективний режим їх відтворення з урахуванням перспективних інтересів господарства, що розвивається, і збереження здоров'я людей;

2. сучасний розділ екології, в якому вивчаються головні концептуальні напрямки використання природних ресурсів, розмір шкоди від забруднення природного середовища, процеси та явища суспільного життя, що викликані нестачею природних ресурсів, величезним зростанням виробництва й забруднення всіх сфер Землі;

3. система науково-практичної діяльності, покликана забезпечити економну експлуатацію природних ресурсів і умов та найбільш ефективний режим їх відтворення з урахуванням перспективних інтересів промисловості, що розвивається, і збереження здоров'я людей.

10. Раціональне природокористування – це ... .

1. система діяльності, покликана забезпечити економну експлуатацію природних ресурсів і умов та найбільш ефективний режим їх відтворення з урахуванням перспективних інтересів господарства, що розвивається, і збереження здоров'я людей;

2. високопродуктивне перетворення, яке не приводить до різких змін природно-ресурсного потенціалу і до глибоких змін в навколишньому природному середовищі, зокрема зводить до максимуму порушення природних кругообігів речовин;

3. система діяльності, покликана забезпечити екологічну експлуатацію природних ресурсів і умов і найбільш ефективний режим їх перетворення з урахуванням перспективних інтересів суспільства, що розвивається, і збереження навколишнього середовища;

4. високоефективне господарювання, яке не приводить до різких змін природно-ресурсного потенціалу і до глибоких змін в навколишньому природному середовищі, зокрема зводить до мінімуму порушення природних кругообігів речовин.

11. Що спільного і відмінного між «раціональним» та «збалансованим» природокористуванням?

1. «раціональне» і «збалансоване» природокористування не є еволюційними етапами наукового усвідомлення категорії «природокористування»: раціональне – сучасні і більш конкретизовані уявлення; збалансоване – ранні і більш широкі уявлення;

2. «раціональне» і «збалансоване» природокористування є еволюційними етапами наукового усвідомлення категорії «природокористування»: раціональне – сучасні і більш конкретизовані уявлення; збалансоване – ранні і більш широкі уявлення;

3. «раціональне» і «збалансоване» природокористування є еволюційними етапами наукового усвідомлення категорії «природокористування»: раціональне – ранні і більш широкі уявлення; збалансоване – сучасні і більш конкретизовані уявлення.

12. Предметом збалансованого природокористування як науки є ... .

1. характер співвідношення позитивних і негативних змін природних умов, рівні використання суспільством природного середовища в зв'язку з виробничими відношеннями між людьми за даними економічних наук, географії, геології, біології, ґрунтознавства, лісівництва, демографії, метеорології, гідрології та інших наук;

2. оптимізація відносин між людиною і суспільством, прагнення до збереження і відтворення середовища життя;

3. організація і контроль за використанням природних ресурсів і компонентів довкілля, оцінки рівнів шкідливого впливу на них антропогенних навантажень, розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо проведення природоохоронних і природо відновлювальних заходів.

13. Об'єктом природокористування як науки є ... .

1. організація і контроль за використанням природних ресурсів і компонентів довкілля;

2. комплекс взаємин між природними ресурсами, природними умовами життя суспільства і його соціально-економічним розвитком;

3. оптимізація відносин між людиною і суспільством, прагнення до збереження і відтворення середовища життя.

14. Основною метою збалансованого природокористування як науки є ... .

1. організація і контроль за використанням природних ресурсів і компонентів довкілля, оцінки рівнів шкідливого впливу на них антропогенних навантажень, розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо проведення природоохоронних і природо відновлювальних заходів;

2. вивчення природних ресурсів та їхню класифікацію, визначення принципів раціонального та нераціонального природокористування, висвітлення основних проблем використання, відтворення та охорони водних, мінеральних, земельних, лісових, кліматичних, рекреаційних та біологічних ресурсів;

3. дослідження сучасного стану взаємодії природи і суспільства в процесі природокористування під час сільськогосподарського виробництва, а також розробка головних напрямків і методів оптимізації такої взаємодії.

15. Основними завданнями збалансованого природокористування як науки є ... .

1. сукупність усіх форм експлуатації природно-ресурсного потенціалу і заходів для його збереження;

2. сукупність продуктивних сил, виробничих відносин і відповідних організаційно-економічних форм і установ, пов'язаних з первинним присвоєнням, використанням і відтворенням людиною об'єктів навколишнього їй природного середовища для задоволення його потреб;

3. дослідження сучасного стану взаємодії природи і суспільства в процесі природокористування під час сільськогосподарського виробництва, а також розробка головних напрямків і методів оптимізації такої взаємодії;

4. дослідження загальних принципів здійснення всякої діяльності, пов'язаної або з безпосереднім користуванням природою і її ресурсами, або з її впливами, що змінюються.

16. Природокористування використовує такі методи дослідження: ...

1. загальний метод; історичний метод пізнання; систематичний метод; нормальний метод; економіко-математичний метод; статистичний метод; аналітичний метод; метод експертних оцінок.

2. матеріалістичної діалектики; історичний метод; метод пізнання; статистичний метод; нормативний метод; економіко-екологічний метод; евристичний метод; аналітичний метод; метод експертних систем;

3. загальний метод (матеріалістичної діалектики); історичний метод пізнання; системний метод; нормативний метод; економіко-математичний метод; статистичний метод; аналітичний метод; метод експертних оцінок.

17. Який внесок Д. Л. Арманда у вивченні взаємодії людини з навколишнім середовищем?

1. у 1964 р. побачили світ монографія «Нам і онукам» і колективна робота «Розвиток і перетворення географічного середовища»;

2. опубліковані окремим збірником у 1963 р. за назвою «Вплив людини на природу»;

3. опублікована монографія «Природа і суспільство» (1968);

4. опублікована монографія «Раціональне використання природних ресурсів і ресурсні цикли» (1975).

18. Які праці можете виділити у вивченні взаємодії людини з навколишнім середовищем у 70-80 роках ХХ століття?

1. колективна монографія «Природа і людство» (1968), роботи А. А. Мінца «Екологічна оцінка природних ресурсів» (1972), И. В. Комара «Раціональне використання природних ресурсів і ресурсні цикли» (1975), збірник робіт И. П. Герасимова «Конструктивна географія» (1976);

2. колективна монографія «Природа і промисловість» (1968), роботи А. А. Мінца «Економічна оцінка природокористування» (1972), И. В. Комара «Збалансоване природокористування і ресурсні цикли» (1975), збірник робіт И. П. Герасимова «Конструктивна географія» (1976);

3. колективна монографія «Природа і суспільство» (1968), роботи А. А. Мінца «Економічна оцінка природних ресурсів» (1972), И. В. Комара «Раціональне використання природних ресурсів і ресурсні цикли» (1975), збірник робіт И. П. Герасимова «Конструктивна географія» (1976).

19. Роботи яких вчених зіграли велику роль у формуванні теоретичного і методологічного базису наукового вивчення проблем взаємодії природи і суспільства кінця 60-х–70-х років ХХ століття?

1. Ю. Г. Сауткіна, А. Г. Ісаченко, В. С. Преображенського, В. С. Калесникова, І. К. Геренчика, Ф. Н. Мількова, В. А. Анучина;

2. М. І. Будька, Ф. Ф. Давітая, А. М. Марича, М. Ф. Реймерса, Г. І. Швеба, П. Г. Шиченка;

3. Ю. Г. Саушкіна, А. Г. Ісаченко, В. С. Преображенського, С. В. Калесника, К. І. Геренчука, Ф. Н. Мількова, В. А. Анучина;

4. М. І. Будико, Ф. Ф. Давітая, А. М. Маринича, М. Ф. Реймерса, Г. І. Швєбса, П. Г. Шищенко.

20. Як розглядають більш широко проблеми раціонального природокористування?

1. охорона природного середовища через раціональну організацію всього народного господарства в цілому, через формування його галузевої і регіональної структури, через його розміщення з урахуванням фактора охорони природи і раціонального використання ресурсів;

2. як характер зв'язків системи відносин господарства і населення з природою, що пронизують усю життєдіяльність людини, усі галузі господарства і види діяльності. У межах природокористування поєдналися задачі охорони природи і задачі раціонального користування нею;

3. як особливу сферу (і навіть галузь) господарства, як просту експлуатацію природного середовища і природних ресурсів.

21. Як розуміють природокористування у вузькому значенні?

1. як цілеспрямоване втручання людини в природні процеси, що протікають у біосфері;

2. як особливу сферу (і навіть галузь) господарства, як просту експлуатацію природного середовища і природних ресурсів;

3. як сукупний вид діяльності, що охоплює надзвичайно широку систему господарських заходів, які у комплексі впливають на навколишнє природне середовище і безпосередньо пов'язані з розвитком промисловості, сільського господарства, невиробничої сфери.

22. До чого належать задачі природокористування як науки за Ю. Н. Куражовським (1969)?

1. до розробки загальних законів здійснення всякої діяльності, пов'язаної або з антропогенним користуванням природою і її ресурсами, або з її впливами, що змінюються впродовж часу;

2. до розробки загальних принципів здійснення всякої діяльності, пов'язаної або з безпосереднім користуванням природою і її ресурсами, або з її впливами, що змінюються;

3. до розробки загальних прийомів здійснення всякої діяльності, що здійснюється або з антропогенним користуванням природою і її ресурсами, або з її впливами, що змінюються впродовж часу.

23. Як Ю. Ю. Туниця (1980) визначив природокористування?

1. як цілеспрямоване втручання людини в природні процеси, що протікають у біосфері;

2. як сукупний вид діяльності, що охоплює надзвичайно широку систему господарських заходів, які у комплексі впливають на навколишнє природне середовище і безпосередньо пов'язані з розвитком промисловості, сільського господарства, невиробничої сфери;

3. як безпосереднє використання (освоєння, експлуатація, вилучення) природних ресурсів тієї чи іншої території усього світу, групи країн, окремої країни чи її районів.

24. Як Н. П. Федоренко (1973) визначає природокористування?

1. як цілеспрямоване втручання людини в природні процеси, що протікають у біосфері;

2. як сукупний вид діяльності, що охоплює надзвичайно широку систему господарських заходів, які у комплексі впливають на навколишнє природне середовище і безпосередньо пов'язані з розвитком промисловості, сільського господарства, невиробничої сфери;

3. як безпосереднє використання (освоєння, експлуатація, вилучення) природних ресурсів тієї чи іншої території усього світу, групи країн, окремої країни чи її районів.

25. Як трактують природокористування І. Я. Блехцин і В. А. Мінеєв (1981)?

1. як цілеспрямоване втручання людини в природні процеси, що протікають у біосфері;

2. як сукупний вид діяльності, що охоплює надзвичайно широку систему господарських заходів, які у комплексі впливають на навколишнє природне середовище і безпосередньо пов'язані з розвитком промисловості, сільського господарства, невиробничої сфери;

3. як безпосереднє використання (освоєння, експлуатація, вилучення) природних ресурсів тієї чи іншої території усього світу, групи країн, окремої країни чи її районів.

26. Як О. М. Маринич (1984) визначає природокористування?

1. як безпосереднє використання (освоєння, експлуатація, вилучення) природних ресурсів тієї чи іншої території усього світу, групи країн, окремої країни чи її районів;

2. як найважливішу складову частину проблеми взаємодії природи і суспільства, що включає систему заходів для вивчення, освоєння, використання, перетворення й охорони природного середовища і його природних ресурсів;

3. як сферу діяльності, спрямовану на забезпечення зростаючих потреб суспільства в природних ресурсах і формування здорового середовища помешкання людей, що поєднує галузі ресурсокористування, діяльність із вивчення, відтворення і збагачення природних ресурсів, збереження і поліпшення навколишнього середовища, охорону природних багатств і розмаїтість їхнього розвитку.

27. Що розуміють під природокористуванням В. С. Преображенський, Г. Л. Приваловська і Т. М. Рунова (1985)?

1. безпосереднє використання (освоєння, експлуатація, вилучення) природних ресурсів тієї чи іншої території усього світу, групи країн, окремої країни чи її районів;

2. найважливішу складову частину проблеми взаємодії природи і суспільства, що включає систему заходів для вивчення, освоєння, використання, перетворення й охорони природного середовища і його природних ресурсів;

3. сферу діяльності, спрямовану на забезпечення зростаючих потреб суспільства в природних ресурсах і формування здорового середовища помешкання людей, що поєднує галузі ресурсокористування, діяльність із вивчення, відтворення і збагачення природних ресурсів, збереження і поліпшення навколишнього середовища, охорону природних багатств і розмаїтість їхнього розвитку.

28. Якими аспектами характеризується зміст природокористування за М. Ф. Реймерсом (1990)?

1. сукупність усіх форм експлуатації природно-ресурсного потенціалу і заходів для його відтворення; сукупність продовольчих сил, виробничих відносин і відповідних організаційно-екологічних форм і постанов, зв'язаних з первинним присвоєнням, використанням і відтворенням людиною об'єктів природного середовища для задоволення його потреб;

2. використання природних ресурсів у процесі промислового виробництва з метою задоволення матеріальних і соціальних потреб суспільства; сукупність впливів людини на географічну сферу; комплексна наука, що досліджує загальні принципи раціонального використання природних ресурсів людської спільноти.

3. сукупність усіх форм експлуатації природно-ресурсного потенціалу і заходів для його збереження; сукупність продуктивних сил, виробничих відносин і відповідних організаційно-економічних форм і установ, пов'язаних з первинним присвоєнням, використанням і відтворенням людиною об'єктів навколишнього їй природного середовища для задоволення його потреб;

4. використання природних ресурсів у процесі суспільного виробництва з метою задоволення матеріальних і культурних потреб суспільства; сукупність впливів людини на географічну оболонку Землі; комплексна наукова дисципліна, що досліджує загальні принципи раціонального використання природних ресурсів людської спільноти.

29. Що включає сукупність усіх форм експлуатації природно-ресурсного потенціалу і заходів для його збереження?

1. вилучення і переробку природних ресурсів, їхнє поновлення чи відтворення;

2. використання й охорону природних умов середовища життя;

3. встановлення (підтримка), використання (відновлення) і збалансована зміна екологічного балансу (рівноваги, стаціонарного стану) природних систем, що є основою збереження природно-ресурсного потенціалу розвитку соціуму;

4. збереження (підтримка), відтворення (відновлення) і раціональна зміна екологічного балансу (рівноваги, квазістаціонарного стану) природних систем, що є основою збереження природно-ресурсного потенціалу розвитку суспільства.

30. Які виділяють основні напрямки і види діяльності в сфері природокористування?

1. ресурсовикористання, конструктивне відтворення, використання природних ресурсів, охорона середовища проживання і природних ресурсів, аудит і моніторинг;

2. ресурсоспоживання, конструктивне планування, відтворення навколишнього природного середовища, охорона середовища проживання і природних ресурсів, керування і моніторинг;

3. ресурсоспоживання, конструктивне перетворення, відтворення природних ресурсів, охорона середовища існування і природних ресурсів, керування і моніторинг.

31. Що включає ресурсоспоживання?

1. комплексні програми перетворення природного середовища, поліпшення окремих властивостей ресурсів середовища, захист від стихійних явищ, ліквідація наслідків господарської діяльності;

2. видобуток ресурсів, ресурсокористування, використання елементів середовища як «умістилища» відходів виробництва і споживання;

3. інвентаризація, облік і контроль, регулювання стану ресурсів і природного середовища, керування процесами природокористування.

4. видобуток корисних копалин, ресурсоспоживання, використання елементів середовища як «умістилища» відходів виробництва і споживання.

32. Що включає конструктивне перетворення?

1. комплексні програми перетворення навколишнього середовища, поліпшення окремих природних ресурсів середовища, захист від стихійних катастроф, ліквідація наслідків техногенної діяльності;

2. видобуток ресурсів, ресурсокористування, використання елементів середовища як «умістилища» відходів виробництва і споживання;

3. запобігання негативних впливів виробництва і споживання, власне охорона і консервація ландшафтів, збереження генетичної розмаїтості біосфери.

4. комплексні програми перетворення природного середовища, поліпшення окремих властивостей ресурсів середовища, захист від стихійних явищ, ліквідація наслідків господарської діяльності.

33. Що включає відтворення природних ресурсів?

1. безпосереднє відтворення земних ресурсів, створення чинників для відновлення відтворюваних ресурсів, поновлення;

2. відновлення відновлюваних природних ресурсів з метою запобігання їх зникненню;

3. безпосереднє відтворення природних ресурсів, створення умов для відновлення відтворюваних ресурсів, відновлення;

4. відновлення поновлюваних природних ресурсів з метою запобігання їх вичерпності.

34. О. М. Маринич (1984) виділяє такі види природокористування:..

1. міжгалузеві – водокористування, землекористування, лісокористування, використання мінеральних ресурсів; комплексно-регіональні: міждержавне, державне, республіканське, окреме, а також природовикористання в окремих галузях – у технології, сільському виробництві, будівництві, рекультивації, охороні життя і т. д.;

2. міжгалузеві – водокористування, землекористування, лісокористування, використання ресурсів надр; комплексно-територіальні (регіональні): міжпланетарне, міждержавне, державне, республіканське, локальне, а також природокористування в окремих галузях – у промисловості, сільському господарстві, будівництві, меліорації, охороні здоров'я і т. д.;

3. галузеві – водокористування, землекористування, лісокористування, використання ресурсів надр; комплексно-територіальні (регіональні): планетарне, міждержавне, державне, республіканське, локальне, а також природокористування в окремих галузях – у промисловості, сільському господарстві, будівництві, меліорації, охороні здоров'я і т. д.

35. Які галузі природокористування виділяє Т. Г. Рунова (1985)?

1. ресурсоспоживання, ресурсокористування, відтворення природних ресурсів, охорона природи, перетворення природи;

2. ресурсовидобуток, ресурсокористування, ландшафтокористування, дослідно-наукове і «відкладене» природокористування) і непрямого (ресурсоспоживання).

3. ресурсоспоживання, конструктивне перетворення, відтворення природних ресурсів, охорона середовища існування і природних ресурсів, керування і моніторинг.

36. До напрямків природокористування належать: ... .

1. ресурсоспоживання, ресурсокористування, відтворення природних ресурсів, охорона природи, перетворення природи;

2. ресурсовидобування, ресурсокористування, ландшафтокористування, дослідно-наукове і «відкладене» природокористування і непрямого ресурсоспоживання;

3. ресурсоспоживання, конструктивне перетворення, відтворення природних ресурсів, охорона середовища існування і природних ресурсів, керування і моніторинг.

37. Встановлені такі види природокористування: ... .

1. за рівнем організації товариства, за характером землекористування, за характером сировини;

2. за рівнем організації території, за характером природокористування, за характером господарства;

3. за рівнем організації господарства, за характером природокористування, за характером ресурсів.

38. Поясніть, які на сьогодні виділяють дві головні тенденції у природокористуванні?

39. В чому полягає еколого-економічна сутність природокористування?

1. в балансі природних чи змінених людиною компонентів і природних процесів, що створюють середовище та забезпечують тривале (умовно нескінчене) існування даної екологічної системи;

2. в направленні зусиль суспільства на охорону, відновлення, примноження і раціональне використання ресурсів природи для задоволення потреб людини;

3. в оцінці антропогенних процесів (впливу людини на природне середовище), ґрунтується на зміні корисності (суспільної вартості) факторів природного середовища під дією суспільного виробництва (використання природи людиною).

40. Що таке екологічна сфера?

1. це баланс природних чи змінених людиною компонентів і природних процесів, що створюють середовище та забезпечують тривале (умовно нескінчене) існування даної екологічної системи;

2. це інтеграція економіки і природи, які представляють собою взаємопов'язане і взаємообумовлене функціонування суспільного виробництва і природничих процесів;

3. це не природне середовище, яке нас оточує, а природоохоронна праця, пов'язана з відтворенням навколишнього природного середовища.

41. Що таке еколого-економічна система?

1. це баланс природних чи змінених людиною компонентів і природних процесів, що створюють середовище та забезпечують тривале (умовно нескінчене) існування даної екологічної системи;

2. це інтеграція економіки і природи, які представляють собою взаємопов'язане і взаємообумовлене функціонування суспільного виробництва і природничих процесів;

3. це не природне середовище, яке нас оточує, а природоохоронна праця, пов'язана з відтворенням навколишнього природного середовища.

42. Що таке еколого-економічні відносини?

1. це відносини, які виникають між людьми в процесі землекористування для використання і збереження екологічних екосистем, добування природних речовин, їх переробки та економізації виробництва;

2. це такі відносини між людьми в процесі надрокористування, які, з одного боку, не порушують екологічну стійкість, з іншого, враховують екологічний підхід (екологічний ефект) до використання природи;

3. це відносини, які виникають між людьми в процесі природокористування для відновлення і охорони екологічних систем, добування природної сировини, її переробки та екологізації виробництва;

4. це такі відносини між людьми в процесі природокористування, які, з одного боку, не порушують екологічну рівновагу, з іншого, враховують економічний підхід (економічний ефект) до використання природи.

43. Що розуміють під екологічною рівновагою?

1. баланс природних чи змінених людиною компонентів і природних процесів, що створюють середовище та забезпечують тривале (умовно нескінчене) існування даної екологічної системи;

2. це відносини, які виникають між людьми в процесі природокористування для відновлення і охорони екологічних систем, добування природної сировини, її переробки та екологізації виробництва;

3. баланс природних чи антропогенних компонентів і природних процесів, що створюють середовище та зберігають тривале (умовно задовільне) існування даної екологічної системи.

44. На чому ґрунтується економічний підхід до оцінки антропогенних процесів?

1. на зміні вартості (суспільної корисності) факторів природного середовища під дією техногенного виробництва (використання землі людиною);

2. на зміні корисності (суспільної вартості) факторів природного середовища під дією суспільного виробництва (використання природи людиною);

3. на зміні затрат (суспільної вартості) факторів антропогенного середовища під дією промислового виробництва (використання природи людиною).

45. Поняття «раціональне природокористування» складається з таких основних елементів: ... .

1. економічна стійкість використання, охорона; відновлення,

2. економічна ефективність використання, охорона; відтворення;

3. екологічна ефективність використання, охорона; відтворення.

46. Якими загальними принципами характеризується раціональне природокористування?

1. принципом ефективності; принципом взаємозалежності суспільства і людини; принципом екологізації виробничої діяльності; принципом збереження просторової цінності природничих систем; принципом народногосподарського підходу до організації землекористування;

2. *принципом оптимальності; принципом взаємозалежності суспільства і природи; принципом екологізації виробничої діяльності; принципом збереження просторової цілісності природничих систем; принципом народногосподарського підходу до організації природокористування;*

3. *принципом оптимальності; принципом взаємозалежності суспільства і держави; принципом економізації виробничої діяльності; принципом збереження локальної цілісності природничих систем; принципом народногосподарського підходу до організації природокористування.*

Лекція 2. Екологічна проблема в історії людства та пошук шляхів її вирішення.

2.1. Екологічні проблеми та кризи в історії людства. Дія «геологічної сили».

2.2. Сталий розвиток, сучасна глобалістика та прогнози стану довкілля.

2.3. Оцінка можливостей переходу до сталого розвитку країн Світу.

Література: [1; 2; 4-6; 8; 12; 13].

Контрольні запитання та тести до лекції 2:

1. Які Ви знаєте два потужних стрибки найпростішого поділу історії взаємодії людства з природою?

1. *Перший – з епохою еоліту (виникнення головних видів господарської діяльності, спрямованих на рекультивування і перетворення природи) – за різними оцінками від 2 тис. до 8 тис. років тому; Другий – з початком XX століття – науково-технічною революцією, або переходом до наукового регулювання впливу на природу;*

2. *Перший – з епохою неоліту (виникнення головних видів господарської діяльності, спрямованих на культивування і перетворення природи) – за різними оцінками від 8 тис. до 12 тис. років тому; Другий – з початком XIX століття – науково-технічною революцією, або переходом до наукового регулювання впливу на природу;*

3. *Перший – з епохою палеоліту (виникнення головних видів господарської діяльності, спрямованих на культивування і перетворення природи) – за різними оцінками від 4 тис. до 8 тис. років тому; Другий – з початком XIX століття – науково-технічною революцією, або переходом до наукового регулювання впливу на природу.*

2. Яким є об'єкт праці першого етапу взаємодії людства з природою?

1. *перетворена за допомогою власної енергії природна речовина, в результаті чого створюються знаряддя виробництва, які дозволяють людині частково подолати залежність від природи;*

2. *людина перетворює за допомогою знарядь виробництва енергію;*

3. *до сфери людської діяльності залучається інформація, перетворена за допомогою комп'ютерів та комунікаційних засобів;*

4. знімаються всі обмеження у взаємодії з природою – необмежені можливості розвитку суспільства, що стримуються обмеженістю природних можливостей (ресурсів) біосфери, забезпечуються штучним регулюванням біосферної рівноваги і створенням екологічно безпечної техніки.

3. Яким є об'єкт праці другого етапу взаємодії людства з природою?

1. перетворена за допомогою власної енергії природна речовина, в результаті чого створюються знаряддя виробництва, які дозволяють людині частково подолати залежність від природи;

2. людина перетворює за допомогою знарядь виробництва енергію;

3. до сфери людської діяльності залучається інформація, перетворена за допомогою комп'ютерів та комунікаційних засобів;

4. знімаються всі обмеження у взаємодії з природою – необмежені можливості розвитку суспільства, що стримуються обмеженістю природних можливостей (ресурсів) біосфери, забезпечуються штучним регулюванням біосферної рівноваги і створенням екологічно безпечної техніки.

4. Суть третього етапу взаємодії людства з природою.

1. перетворена за допомогою власної енергії природна речовина, в результаті чого створюються знаряддя виробництва, які дозволяють людині частково подолати залежність від природи;

2. людина перетворює за допомогою знарядь виробництва енергію;

3. до сфери людської діяльності залучається інформація, перетворена за допомогою комп'ютерів та комунікаційних засобів;

4. знімаються всі обмеження у взаємодії з природою – необмежені можливості розвитку суспільства, що стримуються обмеженістю природних можливостей (ресурсів) біосфери, забезпечуються штучним регулюванням біосферної рівноваги і створенням екологічно безпечної техніки.

5. Суть четвертого етапу взаємодії людства з природою.

1. перетворена за допомогою власної енергії природна речовина, в результаті чого створюються знаряддя виробництва, які дозволяють людині частково подолати залежність від природи;

2. людина перетворює за допомогою знарядь виробництва енергію;

3. до сфери людської діяльності залучається інформація, перетворена за допомогою комп'ютерів та комунікаційних засобів;

4. знімаються всі обмеження у взаємодії з природою – необмежені можливості розвитку суспільства, що стримуються обмеженістю природних можливостей (ресурсів) біосфери, забезпечуються штучним регулюванням біосферної рівноваги і створенням екологічно безпечної техніки.

6. Якою є тривалість першого етапу взаємодії людства з природою?

- 1. від виготовлення простих знарядь праці до появи електричної машини і електрогенератора – складає більше 80 % всієї історії людства;*
- 2. близько 250 років: за цей період технічні можливості людства збільшилися в сотні разів, що визначило значно сильнішу дію на природу;*
- 3. від виготовлення простих знарядь праці до появи парової машини і електрогенератора – складає більше 99 % всієї історії людства;*
- 4. близько 150 років: за цей період технічні можливості людства збільшилися в сотні разів, що визначило значно сильнішу дію на природу.*

7. Якою є тривалість другого етапу взаємодії людства з природою?

- 1. від виготовлення простих знарядь праці до появи електричної машини і електрогенератора – складає більше 80 % всієї історії людства;*
- 2. близько 250 років: за цей період технічні можливості людства збільшилися в сотні разів, що визначило значно сильнішу дію на природу;*
- 3. від виготовлення простих знарядь праці до появи парової машини і електрогенератора – складає більше 99 % всієї історії людства;*
- 4. близько 150 років: за цей період технічні можливості людства збільшилися в сотні разів, що визначило значно сильнішу дію на природу.*

8. Третій етап взаємодії людства з природою збігся з ... .

- 1. науково-технічним прогресом, зняв практично всі технічні і технологічні обмеження в господарській діяльності і ще більше загострив боротьбу між біологічним і соціальним індивідуумом людини;*
- 2. переходом до розумного управління біосферою, тобто коригуванні характеру природокористування й утриманні його в найбільш оптимальному режимі за допомогою регулювання потреб соціуму;*
- 3. науково-технічною революцією, зняв практично всі технічні і технологічні обмеження в господарській діяльності і ще більше загострив протиріччя між біологічним і соціальним еством людини;*
- 4. в переході до розумного управління біосферою, тобто коригуванні характеру природокористування й утриманні його в найбільш оптимальному режимі за допомогою регулювання потреб соціуму.*

9. Зміст четвертого, майбутнього в історії людського суспільства етапу полягає в ... .

- 1. науково-технічному прогресі, що зняв практично всі технічні і технологічні обмеження в господарській діяльності і ще більше загострив боротьбу між біологічним і соціальним індивідуумом людини;*
- 2. переході до розумного управління соціосферою, тобто коригуванні характеру природокористування й утриманні його в найбільш оптимальному режимі за допомогою регулювання потреб природи;*

3. науково-технічній революції, що повинно зняти практично всі технічні і технологічні обмеження в господарській діяльності і ще більше загострити протиріччя між біологічним і соціальним єством людини;

4. переході до розумного управління біосферою, тобто коригуванні характеру природокористування й утриманні його в найбільш оптимальному режимі за допомогою регулювання потреб соціуму.

10. За М. Ф. Реймерсом (1990) в історії людства мали місце декілька екологічних криз: ... .

1. перша в історії людства криза (збіднення ресурсів полювання і збиральництва), перша антропогенна екологічна криза (перевидобутку редуцентів), друга антропогенна екологічна криза (продуцентів), сучасна глобальна криза (консументів) із загрозою браку мінеральних ресурсів, майбутня термодинамічна (теплова) криза, криза надійності екологічних сфер;

2. перша в історії людства криза (збіднення ресурсів вилову і збиральництва), перша антропогенна екологічна криза (перевидобутку продуцентів), друга антропогенна екологічна криза (консументів), сучасна глобальна криза (редуцентів) із загрозою браку земельних ресурсів, сучасна термодинамічна (теплова) криза, криза надійності екологічних систем;

3. перша в історії людства криза (збіднення ресурсів промислу і збиральництва), перша антропогенна екологічна криза (перевидобутку консументів), друга антропогенна екологічна криза (продуцентів), сучасна глобальна криза (редуцентів) із загрозою браку мінеральних ресурсів, сучасна термодинамічна (теплова) криза, криза надійності екологічних систем.

11. За М. Ф. Реймерсом (1990) в історії людства мали місце декілька екологічних революцій: ... .

1. біотехнічна революція, перша сільськогосподарська революція – перехід до вирощувального господарства, друга сільськогосподарська революція (широке освоєння нерушених земель), промислова революція, науково-технічна революція, екологічна революція, революція екологічного планування;

2. біотехнічна революція, перша сільськогосподарська революція – перехід до відтворювального господарства, друга сільськогосподарська революція (широке освоєння перезволожених земель), промислово-технологічна революція, науково-технічна революція, енергетична революція, екологічна революція;

3. біотехнічна революція, перша сільськогосподарська революція – перехід до відтворювального господарства, друга сільськогосподарська революція (широке освоєння неполивних земель), промислова революція, науково-технічна революція, енергетична революція, революція екологічного планування.

12. Що лежить в основі екологічних криз? Дайте пояснення.

13. Які два типи кругообігів Ви знаєте?

- 1. геолого-морфологічний кругообіг (поза біосферою); біолого-екологічний кругообіг (за участю живих організмів);*
- 2. великий кругообіг (поза біосферою); малий кругообіг (за участю живих організмів);*
- 3. геологічний (або великий) кругообіг (поза біосферою); біологічний (або малий) кругообіг (за участю живих організмів).*

14. Основними особливостями антропогенного кругообігу речовини є: ... .

- 1. людство синтезує нові сполуки, що раніше не мали місця в природі, і тому в більшості випадків не піддаються природному руйнуванню за участю гетеротрофних організмів, що призводить до порушення кругообігу енергії в географічній оболонці і зміщення рівноваги;*
- 2. швидкість антропогенних процесів значно вище за швидкість природних процесів і має тенденцію до постійного прогресивного зростання;*
- 3. антропогенний кругообіг формується стихійно, неврегульовано, розімкнений в багатьох ланках і незбалансований;*
- 4. інтенсивність і спрямованість господарської й інженерної діяльності людини у верхній частині літосфери і на денній поверхні планети.*

15. В чому виявляється гетерогенний геосферний технолітоморфологічний процес?

- 1. трансформація природних форм рельєфу, що веде до зміни його енергії; створення антропогенних форм рельєфу, що не змінюють його енергію; будівництво інженерних споруд, що викликають напружений стан геологічних утворень і енергії рельєфу, взаємодії з антропогенним середовищем і т. д.;*
- 2. перетворення мінеральної речовини при технічній меліорації земель, створенні штучних фундаментів і т. д.; синтез усіх матеріалів, що складають або покривають морфо-території; виробництво різних механічних утворень – специфічних рухливо нерухомих морфооб'єктів;*
- 3. трансформація природних форм рельєфу, що веде до зміни його енергії; створення штучних форм рельєфу, що також змінюють його енергію; будівництво інженерних споруд, що викликають напружений стан інженерно-геологічних масивів і енергії рельєфу, взаємодії з природним середовищем і т. д.;*
- 4. перетворення мінеральної речовини при технічній меліорації ґрунтів, створенні штучних фундаментів і т. д.; синтез нових матеріалів, що складають або покривають морфо-об'єкти; виробництво різних механічних пристроїв – специфічних рухливо нерухомих морфооб'єктів.*

16. Початок усвідомлення людством своєї геологічної сили.

17. Які тенденції формують майбутнє цивілізації за даними WWI (Інституту спостереження за станом Світу)?

1. зростання чисельності населення, зменшення температури, падіння рівня підземних вод, скорочення родючості на душу населення, занепад рибальства, зменшення площ лісів, втрата рослинних і тваринних порід;

2. зростання чисельності населення, підвищення температури повітря, падіння рівня підземних вод, скорочення посівних площ на душу населення, занепад мисливства, зменшення площ лісів, втрата рослинних і тваринних видів;

3. зростання чисельності населення, підвищення температури, падіння рівня ґрунтових вод, скорочення посівних площ на душу населення, занепад рибальства, зменшення площ лісів, втрата рослинних і тваринних видів.

18. Суть першої тенденції, яка формує майбутнє цивілізації.

19. Суть другої і третьої тенденції, які формують майбутнє цивілізації.

20. Суть четвертої і п'ятої тенденції, які формують майбутнє цивілізації.

21. Суть шостої і сьомої тенденції, які формують майбутнє цивілізації.

22. Що таке «поріг»?

1. термін, який широко вживається в екології стосовно раціональної продуктивності природних систем і означає границю, яку, якщо її переступити, може принести швидкі й часто передбачувані зміни;

2. термін, який широко вживається в екології стосовно збалансованої продуктивності природних систем і означає стан, який, якщо переступити, може принести швидкі й часто непередбачувані зміни;

3. термін, який широко вживається в екології стосовно сталої продуктивності природних систем і означає межу, яка, якщо її переступити, може принести швидкі й часто непередбачувані зміни.

23. Що означає збереження стабільності клімату?

24. Що є ключем до стабілізації світового населення?

25. Що таке Римський клуб?

26. Яких трьох засадничих принципів дотримується Римський клуб у своїй діяльності?

1. глобальний підхід, міждисциплінарний («схолістичний») погляд, розгляд довгострокових принципів;

2. глобальний підхід, міждисциплінарний («холістичний») порив, розгляд довгострокових наслідків;

3. глобальний погляд, міждисциплінарний («холістичний») підхід, розгляд довгострокових наслідків.

25. Розкрийте суть програми діяльності Римського клубу «Людські якості».

26. Програма А. Печчеї націлює людство на реалізацію яких 6-ти провідних цілей?

1. «зовнішні принципи», «внутрішні принципи», «культурна спадщина», «світове управління», «людський принцип», «виробнича система»;

2. «зовнішні границі», «внутрішні границі», «культура спадщина», «світове товариство», «людське житло», «виробнича система»;

3. «зовнішні межі», «внутрішні межі», «культурна спадщина», «світове співтовариство», «людське житло», «виробнича система».

27. Суть цілі «зовнішні межі».

1. вона орієнтує на бережливе ставлення до природи, її ресурсів, життєвого потенціалу;

2. вона звертає увагу на важливість врахування такого важливого фактору, як внутрішні можливості людини;

3. вона формує соціальну установку на перетворення загальнокультурних надбань на визначальний орієнтир прогресу і самовизначення людства;

4. вона має спрацювати для об'єднання міжнародних зусиль для вирішення глобальних проблем сучасності.

28. Суть цілі «внутрішні межі».

1. вона орієнтує на бережливе ставлення до природи, її ресурсів, життєвого потенціалу;

2. вона звертає увагу на важливість врахування такого важливого фактору, як внутрішні можливості людини;

3. вона формує соціальну установку на перетворення загальнокультурних надбань на визначальний орієнтир прогресу і самовизначення людства;

4. вона має спрацювати для об'єднання міжнародних зусиль для вирішення глобальних проблем сучасності.

29. Суть цілі «культурна спадщина».

1. вона орієнтує на бережливе ставлення до природи, її ресурсів, життєвого потенціалу;

2. вона звертає увагу на важливість врахування такого важливого фактору, як внутрішні можливості людини;

3. вона формує соціальну установку на перетворення загальнокультурних надбань на визначальний орієнтир прогресу і самовизначення людства;

4. вона має спрацювати для об'єднання міжнародних зусиль для вирішення глобальних проблем сучасності.

30. Суть цілі «світове товариство».

1. вона має спрацювати для об'єднання міжнародних зусиль для вирішення глобальних проблем сучасності;

2. орієнтує на створення оптимальної, розумної, єдиної в масштабах цивілізації економічної і фінансової систем, єдиної системи ресурсозабезпечення і зберігання, розміщення виробництва;

3. оптимальне розселення людей на планеті, який би передбачав заходи національного і регіонального масштабу;

4. вона звертає увагу на важливість врахування такого важливого фактору, як внутрішні можливості людини.

31. Суть цілі «людське житло».

1. вона має спрацювати для об'єднання міжнародних зусиль для вирішення глобальних проблем сучасності;

2. орієнтує на створення оптимальної, розумної, єдиної в масштабах цивілізації економічної і фінансової систем, єдиної системи ресурсозабезпечення і зберігання, розміщення виробництва;

3. оптимальне розселення людей на планеті, який би передбачав заходи національного і регіонального масштабу;

4. вона звертає увагу на важливість врахування такого важливого фактору, як внутрішні можливості людини.

32. Суть цілі «виробнича система».

1. вона має спрацювати для об'єднання міжнародних зусиль для вирішення глобальних проблем сучасності;

2. орієнтує на створення оптимальної, розумної, єдиної в масштабах цивілізації економічної і фінансової систем, єдиної системи ресурсозабезпечення і зберігання, розміщення виробництва;

3. оптимальне розселення людей на планеті, який би передбачав заходи національного і регіонального масштабу;

4. вона звертає увагу на важливість врахування такого важливого фактору, як внутрішні можливості людини.

33. Суть «Межі зростання» як основи концепції сталого розвитку.

34. У відповідності з програмою діяльності Римського клубу було поставлено 2 цілі: ... .

1. по-перше, сприяти поступовому і глибшому пізнанню труднощів розвитку соціуму; по-друге, використати всі наявні знання для збільшенню формування нових правовідносин, політичних орієнтацій, що сприяли б покращенню середовища;

2. по-перше, сприяти швидшому і поступовому пізнанню труднощів розвитку середовища; по-друге, використати всі наявні знання для стимуляції формування нових зносин, політичних формувань, що сприяли б покращенню екологічній ситуації;

3. по-перше, сприяти швидшому і глибшому пізнанню труднощів розвитку людства; по-друге, використати всі наявні знання для стимуляції формування нових відносин, політичних орієнтацій, що сприяли б покращенню ситуації.

35. Наукова класифікація глобальних проблем.

1. унікальні проблеми політичного і соціально-екологічного характеру; проблеми переважно природно-антропогенного характеру; проблеми переважно техногенного характеру; проблеми екологічного характеру;

2. проблеми інноваційного характеру; проблеми технологічного характеру; проблеми науково-інтелектуального характеру; проблеми поєднаного характеру;

3. універсальні проблеми політичного і соціально-економічного характеру; проблеми переважно природно-економічного характеру; проблеми переважно соціального характеру; проблеми екологічного характеру;

4. проблеми інформаційного характеру; проблеми технологічного характеру; проблеми науково-інтелектуального характеру; проблеми змішаного характеру.

36. Суть глобальної проблеми сталого розвитку світу.

37. Суть проблеми підвищення рівня суспільної організованості і керованості.

38. Суть проблем соціального характеру.

39. Сучасні школи глобалістики.

1. школа універсального революціонізму, школа мітозу геосфер, школа контрольованого глобального розвитку, школа світ-системного аналізу;

2. школа глобальної економіки, школа міостаду біосфер, школа контрольованого глобального простору, школа світ-системного аналізу;

3. школа універсального еволюціонізму, школа мітозу біосфер, школа контрольованого глобального розвитку, школа світ-системного аналізу;

4. школа глобальної екології, школа мітозу біосфер, школа контрольованого глобального розвитку, школа світ-системного аналізу.

40. Яким є кредо сучасної глобалістики?

1. світ і світове людство є єдиним глобальним організмом; глобалізація світу – це об'єктивне історичне явище і процес, на який можна впливати і керувати об'єднаними, солідарними зусиллями людства; глобалізація несе в собі нові небачені можливості для розвитку людства і нові небачені загрози його існуванню;

2. людство повинно солідаризуватись і об'єднатись перед явищем глобальних загроз і для вирішення глобальних проблем; глобальну кризу людства можна перебороти; глобальну катастрофу людства ще можна відвернути;

3. глобальні проблеми – це не лише невирішені завдання, а й велика загроза всьому людству; глобальні інтереси треба ставити вище національних; глобальна інтеграція – це закономірність розвитку людства;

4. правильні відповіді 1, 2;

5. правильні відповіді 1, 2, 3.

41. Що ж залишилось від біосфери?

42. Скільки непорушених екосистем залишилося?

1. всього 61,9 % земного суходолу, або 87 млн км²;

2. всього 47 млн км², або 57 % від всієї біологічно продуктивної частини суходолу;

3. всього 51,9 % земного суходолу, або 77 млн км²;

4. всього 57 млн км², або 37 % від всієї біологічно продуктивної частини суходолу.

43. Виділіть найбільші центри стабілізації в Північній півкулі.

1. Північний Азійський центр (11 млн км²) і Північноканадський (9 млн км²);

2. Північ Скандинавії, Фінляндія і Європейської частини Росії, а також велика частина Сибіру і Далекого Сходу і їх південні райони та північна частина Канади і Аляски;

3. Північний Євразійський центр (11 млн км²) і Північноамериканський (9 млн км²);

4. Північ Скандинавії і Європейської частини Росії, а також велика частина Сибіру і Далекого Сходу окрім їх південних районів та північна частина Канади і Аляски.

44. Виділіть найбільші центри стабілізації в Південній півкулі.

1. Південноамериканський, що включає Амазонію з прилеглими до неї гірськими територіями – 10 млн км² і Конголезький – 4 млн км², половина якого зайнята басейном річки;

2. Південноамериканський, що включає Амазонію з прилеглими до неї гірськими територіями та Патагонію – 10 млн км² і Конголезький – 4 млн км², половина якого зайнята басейном річки;

3. Південноамериканський, що включає Амазонію з прилеглими до неї гірськими територіями – 10 млн км² і Австралійський – 4 млн км², половина якого зайнята Центральною пустелею.

45. Внесок окремих країн у відродження біосфери.

46. Категорії поділу країн світу за своїми соціоприродними параметрами.

1. країни з хорошими стартовими умовами переходу до сталого розвитку (площа непорушених екосистем перевищує 70 % їх територій) – 3 країн, або 1,5 % від всіх держав світу; країни з низькими стартово-екологічними умовами (менше 10 % площі) – 51 країна, або 32 % від всіх державних утворень; країни з проміжними стартовими умовами (від 10 % до 59 % природних територій, що збереглися) – 47 країн, або 12,5 % від загального числа;

1. країни з хорошими стартовими умовами переходу до сталого розвитку (площа непорушених екосистем перевищує 50 % їх територій) – 18 країн, або 15,5 % від всіх держав світу; країни з низькими стартово-екологічними умовами (менше 10 % площі підлягаючих зберіганню екосистем) – 11 країна, або 22 % від всіх державних утворень; країни з проміжними стартовими умовами (від 10 % до 59 % природних територій, що збереглися) – 147 країн, або 32,5 % від загального числа;

3. країни з хорошими стартовими умовами переходу до сталого розвитку (площа непорушених екосистем перевищує 60 % їх територій) – 8 країн, або 5,5 % від всіх держав світу; країни з низькими стартово-екологічними умовами (менше 10 % площі) – 91 країна, або 62 % від всіх державних утворень; країни з проміжними стартовими умовами (від 10 % до 59 % природних територій, що збереглися) – 47 країн, або 32,5 % від загального числа.

47. Більшість країн із низьким стартово-екологічним рівнем зосереджена в трьох глобальних центрах дестабілізації навколишнього середовища: ... .

1. Європейському, Північноамериканському, Південно-Західно-Африканському;

2. Євроазіатському, Південноамериканському, Південно-Східно-Африканському;

3. Європейському, Північноафриканському, Південно-Східно-Азійському;

4. Європейському, Північноамериканському, Південно-Східно-Азійському.

48. Чи варто сподіватись на сталий розвиток?

49. Які проблеми гальмують сталий розвиток?

Лекція 3. Умови і ресурси збалансованого природокористування.

3.1. Принципи та критерії ефективності збалансованого природокористування.

3.2. Класифікація та оцінка природних ресурсів.

3.3. Природні ресурси України та Світу.

3.4. Природні ресурси та збалансоване природокористування.

3.5. Особливості ресурсоспоживання у різних галузях господарства.

Література: [2; 5; 6; 8; 9; 12-14].

Контрольні запитання та тести до лекції 3:

1. У найбільш загальному розумінні під збалансованістю природокористування мають на увазі ... .

1. такі темпи споживання земельних ресурсів, які збалансовані можливістю Землі відновлювати не тільки кількість навколишнього середовища, але і поновлювані складові речовини;

2. такі темпи використання природних ресурсів, які збалансовані можливістю природи встановлювати не тільки якість навколишнього середовища, але і поновлювані кількість ресурсів;

3. такі темпи споживання природних ресурсів, які збалансовані можливістю природи відновлювати не тільки якість навколишнього середовища, але і поновлювані складові ресурсів.

2. До принципів збалансованого природокористування відносять: ...

1. принцип початкового рівня споживання природних ресурсів, принцип відповідності антропогенного навантаження природно-ресурсному стану регіону, принцип збереження просторової оптимальності природних систем у процесі їх господарського використання;

2. принцип збереження природно обумовленого кругообігу енергії у процесі антропогенної діяльності, принцип погодження абіотичного і біотичного ритмів, принцип пріоритетності екологічної оптимальності на довгострокову перспективу під час визначення економічної ефективності поточного природокористування;

3. принцип нульового рівня споживання природних ресурсів, принцип відповідності антропогенного навантаження природно-ресурсному потенціалу регіону, принцип збереження просторової цілісності природних систем у процесі їх господарського використання;

4. принцип збереження природно обумовленого кругообігу речовин у процесі антропогенної діяльності, принцип погодження виробничого і природного ритмів, принцип пріоритетності екологічної оптимальності на довгострокову перспективу під час визначення економічної ефективності поточного природокористування.

3. Суть принципу нульового рівня споживання природних ресурсів.

1. береться обсяг використаних природних ресурсів, взятих підприємством за попередній рік, а наступного року – зменшення цього рівня споживання обмежується в державному масштабі чітко визначеним коефіцієнтом;

2. береться обсяг первинних природних ресурсів, застосованих підприємством за початковий рік, а наступного року – перевищення цього

рівня споживання обмежується в державному масштабі чітко визначеним штрафом;

3. береться обсяг первинних природних ресурсів, використаних підприємством за попередній рік, а наступного року – перевищення цього рівня споживання обмежується в державному масштабі чітко визначеним коефіцієнтом.

4. Суть принципу відповідності антропогенного навантаження природно-ресурсному потенціалу регіону.

1. полягає не тільки в тому, що технологічні процеси конкретних виробництв мають обмежуватися циклічністю, а й що циклічні процеси повинні являти собою послідовну низку стадій виробництва, пов'язаних між собою чи комплексністю переробки сировини, чи постадійним її використанням;

2. впливає з найважливіших закономірностей взаємопов'язаності змін компонентів природи під впливом антропогенної діяльності;

3. дозволяє уникнути порушень природної рівноваги завдяки чітко визначеному збалансованому циклу використання і відновлення.

5. Суть принципу збереження просторової цілісності природних систем у процесі їх господарського використання.

1. полягає не тільки в тому, що технологічні процеси конкретних виробництв мають обмежуватися циклічністю, а й що циклічні процеси повинні являти собою послідовну низку стадій виробництва, пов'язаних між собою чи комплексністю переробки сировини, чи постадійним її використанням;

2. впливає з найважливіших закономірностей взаємопов'язаності змін компонентів природи під впливом антропогенної діяльності;

3. дозволяє уникнути порушень природної рівноваги завдяки чітко визначеному збалансованому циклу використання і відновлення.

6. Суть принципу збереження природно обумовленого кругообігу речовин у процесі антропогенної діяльності.

1. полягає не тільки в тому, що технологічні процеси конкретних виробництв мають обмежуватися циклічністю, а й що циклічні процеси повинні являти собою послідовну низку стадій виробництва, пов'язаних між собою чи комплексністю переробки сировини, чи постадійним її використанням;

2. впливає з найважливіших закономірностей взаємопов'язаності змін компонентів природи під впливом антропогенної діяльності;

3. дозволяє уникнути порушень природної рівноваги завдяки чітко визначеному збалансованому циклу використання і відновлення.

7. Суть принципів погодження виробничого і природного ритмів.

1. впливає з того, що будь-яка екосистема і кожний її компонент підпорядковується своєму часовому ритму;

2. полягає не тільки в тому, що технологічні процеси конкретних виробництв мають обмежуватися циклічністю, а й що циклічні процеси повинні являти собою послідовну низку стадій виробництва, пов'язаних між собою чи комплексністю переробки сировини, чи постадійним її використанням;

3. впливає з найважливіших закономірностей взаємопов'язаності змін компонентів природи під впливом антропогенної діяльності.

8. Яким вимогам повинні відповідати принципи збалансованого природокористування, щоб забезпечити відповідний рівень екологічної безпеки?

1. визнання екологічної безпеки: як пріоритетної складової національної безпеки та стратегії гармонізації життєдіяльності і збалансованого розвитку; як пріоритетної складової національної екологічної політики, екологічних політик корпорацій, підприємств, регіонів, місцевих органів влади;

2. безпечність будь-якої системи управління, що виконує функції управління екологічною безпекою відповідно до впливів на навколишнє середовище, здоров'я населення і яка має бути організаційно визначеною; системне законодавче, нормативно-правове, організаційне, наукове, кадрове та інформаційне забезпечення діяльності, що спрямована на посилення екологічної безпеки;

3. забезпечення програмно-цільового екологічно безпечного управління використанням біотехнологій; створення загальнодержавної інформаційної бази управління екологічною безпекою та оцінки ризиків виникнення екологічно небезпечних ситуацій;

4. правильна відповідь 1, 3;

5. правильна відповідь 1-3.

9. Виділіть три аспекти природокористування.

1. видобуток і переробку природних ресурсів, їх експлуатацію чи використання; використання та охорону природних ресурсів середовища проживання; збереження, відтворення (відновлення) економічної рівноваги природних систем, що служить основою збереження природо-ресурсного потенціалу природи;

2. видобуток і винесення природних ресурсів, їх відновлення чи відтворення; використання та охорону природних станів середовища проживання; збереження, відтворення (відновлення) екологічної рівноваги природних систем, що служить основою збереження природо-ресурсного потенціалу суспільства;

3. видобуток і переробку природних ресурсів, їх відновлення чи відтворення; використання та охорону природних умов середовища

проживання; збереження, відтворення (відновлення) екологічної рівноваги природних систем, що служить основою збереження природо-ресурсного потенціалу суспільства.

10. Що являє собою механізм господарювання в царині природокористування?

1. являє собою систему заходів з управління, прогнозування та екологічного стимулювання, спрямованого на раціональне природокористування;

2. являє собою систему заходів з відтворення, планування та екологічного стимулювання, спрямованого на раціональне природокористування;

3. являє собою систему заходів з управління, планування та економічного стимулювання, спрямованого на раціональне природокористування.

11. Що розуміють під системою економічних оцінок природних ресурсів?

1. систему децентралізовано встановлених аспектів максимально допустимих збитків на збереження даного природного блага і нормативів мінімально допустимої ефективності експлуатації природних ресурсів;

2. систему децентралізовано встановлених нормативів максимально допустимих збитків на збереження даного суспільного блага і нормативів мінімально допустимої ефективності експлуатації природних ресурсів;

3. систему централізовано встановлених нормативів максимально допустимих затрат на збереження даного природного блага і нормативів мінімально допустимої ефективності експлуатації природних ресурсів.

12. Що являє собою економічна оцінка природних ресурсів?

1. систему локально встановлених нормативів максимально допустимих затрат на збереження даного природного середовища і нормативів мінімально допустимої ефективності експлуатації природних благ;

2. систему централізовано встановлених нормативів максимально допустимих затрат на збереження даного природного блага і нормативів мінімально допустимої ефективності експлуатації природних ресурсів;

3. систему централізовано встановлених категорій максимально допустимих затрат на збереження даного природного середовища і нормативів мінімально допустимої ефективності експлуатації природних благ.

13. Вартісна оцінка природних ресурсів необхідна для ... .

1. економічного обґрунтування вкладень у використання, охорону і збалансованість використання природних багатств і вибору найвигідніших із господарських позицій засобів їх поглинання;

2. екологічного обґрунтування вкладень у використання, охорону і раціоналізацію відновлення природних багатств і вибору найвигідніших із народногосподарських позицій засобів їх утилізації;

3. економічного обґрунтування вкладень у відтворення, охорону і раціоналізацію використання природних багатств і вибору найвигідніших із народногосподарських позицій засобів їх утилізації.

14. Виділіть основні етапи стратегії природокористування в Україні.

1. Перший етап – початок 20-х – середина 40-х років ХХ століття; другий етап стратегії природокористування розпочався на зламі 50 – 80-х років і тривав до початку 80-х ХХ століття; третій етап – початок 90-х років ХХ століття;

2. Перший етап – початок 30-х – середина 40-х років ХХ століття; другий етап стратегії природокористування розпочався на зламі 50 – 60-х років і тривав до початку 80-х ХХ століття; третій етап – початок 70-х років ХХ століття;

3. Перший етап – початок 20-х – середина 50-х років ХХ століття; другий етап стратегії природокористування розпочався на зламі 60 – 70-х років і тривав до початку 80-х ХХ століття; третій етап – початок 80-х років ХХ століття.

15. Перший етап стратегії природокористування в Україні полягає..

1. в безкоштовності природних ресурсів, які стихійно розробляли;

2. резерви сільськогосподарських угідь, придатні до експлуатації, було вичерпано;

3. з необхідністю економічної оцінки природних ресурсів на основі певних вартісних критеріїв, уявлення про які пройшло відносно тривалу еволюцію.

16. Другий етап стратегії природокористування в Україні полягає ...

1. в безкоштовності природних ресурсів, які стихійно розробляли;

2. резерви сільськогосподарських угідь, придатні до експлуатації, було вичерпано;

3. з необхідністю економічної оцінки природних ресурсів на основі певних вартісних критеріїв, уявлення про які пройшло відносно тривалу еволюцію.

17. Третій етап стратегії природокористування в Україні полягає ...

1. в безкоштовності природних ресурсів, які стихійно розробляли;

2. резерви сільськогосподарських угідь, придатні до експлуатації, було вичерпано;

3. з необхідністю економічної оцінки природних ресурсів на основі певних вартісних критеріїв, уявлення про які пройшло відносно тривалу еволюцію.

18. Зміст категорії «природні ресурси».

19. Підходи до класифікації природних ресурсів.

20. Що таке екологічні потреби?

1. нестійкі вимоги відповідності зовнішніх умов біологічним нормам існування організму, що характеризують його незалежність від безперервного процесу обміну речовини з навколишнім середовищем в тому кількісному складі, що сформувався за період еволюції людини як фізичного виду;

2. стійкі вимоги відповідності внутрішніх умов біологічним нормам існування організму, що характеризують його залежність від безперервного процесу обміну речовини з навколишнім середовищем в тому кількісному складі, що сформувався за період еволюції людини як біологічного виду;

3. стійкі вимоги відповідності зовнішніх умов біологічним нормам існування організму, що характеризують його залежність від безперервного процесу обміну речовини з навколишнім середовищем в тому якісному складі, що сформувався за період еволюції людини як біологічного виду.

21. Об'єкт екологічних потреб.

1. блага природного середовища, які не розривають стосунки з природою і поглинають з природи безпосереднім споживанням людиною;

2. ресурси навколишнього середовища, які розривають зв'язки з природою і вилучаються з природи безпосереднім споживанням людиною;

3. блага навколишнього середовища, які не розривають зв'язків з природою і вилучаються з природи безпосереднім споживанням людиною.

22. Що таке економічні потреби?

1. частина потреб, задоволення яких не пов'язане з функціонуванням суспільного виробництва, зокрема соціальної і техногенної сфери;

2. частина ресурсів, задоволення яких не пов'язане з функціонуванням природного виробництва, зокрема виробничої і антропогенної сфери;

3. частина потреб, задоволення яких пов'язане з функціонуванням суспільного виробництва, зокрема виробничої і невиробничої сфери.

23. Як розглядається категорія «економічна потреба»?

1. як еколого-економічна категорія; як специфічна суспільна категорія, що відображає взаємовідносини людей; як категорія, що об'єктивно залежить від матеріальних і побутових умов;

2. як соціально-економічна категорія; як специфічна історична категорія, що відображає взаємодію людей; як категорія, що об'єктивно залежить від матеріальних і побутових умов;

3. як соціально-економічна категорія; як специфічна історична категорія, що відображає взаємовідносини людей; як категорія, що об'єктивно залежить від матеріальних і соціальних умов.

24. Що належить до конкретних економічних потреб?

1. забезпечення їжею згідно з біологічними, етнічними та престижними нормами; забезпечення одягом відповідно до анатомо-фізіологічних, побутових, виробничих і рекреаційних суспільних норм, етнологічних, етнічних, соціальних і трудових потреб та еталонних норм; наявність постійного або тимчасового житла згідно з діючими в суспільстві нормативами;

2. забезпеченість предметами побуту, меблями, особистим транспортом, кімнатними тваринами та рослинами і т. ін. згідно з медико-біологічними і суспільними нормами для даної групи населення; забезпеченість засобами праці згідно з нормами виробничо-технологічного укладу; утилізація відходів виробництва й побуту як передумова забезпечення якості природного середовища;

3. сфера послуг для комфортного стану людини; рекреація та охорона здоров'я (у широкому значенні); забезпеченість засобами інформації відповідно до соціальних і трудових потреб колективу й окремої людини;

4. правильні відповіді 1, 3;

5. правильні відповіді 1-3.

25. Які існують екологічні та економічні потреби?

26. Розкрийте суть груп економічних оцінок природних ресурсів.

1. перша характеризує економічні наслідки використання природних ресурсів, друга – економічні результати дії на навколишнє природне середовище (переважно це економічні відносини від забруднення чи порушення природного середовища);

2. перша характеризує економічний потенціал використання природних ресурсів, друга – екологічні наслідки дії на навколишнє природне середовище (переважно це економічні відносини від забруднення чи порушення природного середовища);

3. перша характеризує економічні результати використання природних ресурсів, друга – економічні наслідки дії на навколишнє природне середовище (переважно це економічні втрати від забруднення чи порушення природного середовища).

27. За своєю економічною сутністю природні ресурси – це ... .

1. споживчі продуктивності, придатність і корисність, техніко-екологічні властивості, масштаби та способи використання яких визначаються екологічними потребами;

2. споживчі вартості, придатність і ресурсоемкості, техніко-економічні властивості, масштаби та способи використання яких визначаються суспільними потребами;

3. споживчі вартості, придатність і корисність, техніко-економічні властивості, масштаби та способи використання яких визначаються суспільними потребами.

28. На що вказує категорія «природні ресурси»?

1. безпосередній зв'язок природи з суспільною діяльністю людини, що нерідко призводить до поганих суспільних відносин, завдаючи природі безперервної шкоди;

2. особливий зв'язок природи з господарською діяльністю людини, що безпосередньо призводить до негативних суспільних явищ, завдаючи природі великої шкоди;

3. безпосередній зв'язок природи з господарською діяльністю людини, що нерідко призводить до негативних суспільних явищ, завдаючи природі великої шкоди.

29. Що відносять до відновлювальних і невідновлювальних ресурсів?

30. Що є ресурсами виробничої і невиробничої сфери?

31. Як поділяють природні ресурси за ознакою належності до природних систем?

1. космічні (проміння, метеорити), планетарні (геліоенергія, гравітаційна енергія), ресурси Землі (атмосфера, гідросфера, літосфера та її елементи);

2. елементи природних систем (мінерали, ґрунти, види рослин і тварин тощо) та результати їх функціонування (поліпшення родючості ґрунтів, приріст біологічної маси, зростання поголів'я та маси тварин тощо);

3. довготривалий кругообіг (космічний, геологічний) і в короткотривалий (біологічний кругообіг води);

4. приблизно рівномірно розподілені (атмосфера, біосфера) та зосереджені (гідросфера, літосфера та їх елементи);

5. природні ресурси, що переміщуються природно (повітряні маси, вода, тварини), та такі, що не переміщуються (рослинні);

6. мінеральні, кліматичні, водні, земельні, лісові, рекреаційні тощо.

32. Як поділяють природні ресурси за відношенням до природних систем?

1. космічні (проміння, метеорити), планетарні (геліоенергія, гравітаційна енергія), ресурси Землі (атмосфера, гідросфера, літосфера та її елементи);

2. елементи природних систем (мінерали, ґрунти, види рослин і тварин тощо) та результати їх функціонування (поліпшення родючості ґрунтів, приріст біологічної маси, зростання поголів'я та маси тварин тощо);

3. довготривалий кругообіг (космічний, геологічний) і в короткотривалий (біологічний кругообіг води);

4. приблизно рівномірно розподілені (атмосфера, біосфера) та зосереджені (гідросфера, літосфера та їх елементи);

5. природні ресурси, що переміщуються природно (повітряні маси, вода, тварини), та такі, що не переміщуються (рослинні);

6. мінеральні, кліматичні, водні, земельні, лісові, рекреаційні тощо.

33. Як поділяють природні ресурси за видом і тривалістю кругообігу?

1. космічні (проміння, метеорити), планетарні (геліоенергія, гравітаційна енергія), ресурси Землі (атмосфера, гідросфера, літосфера та її елементи);

2. елементи природних систем (мінерали, ґрунти, види рослин і тварин тощо) та результати їх функціонування (поліпшення родючості ґрунтів, приріст біологічної маси, зростання поголів'я та маси тварин тощо);

3. довготривалий кругообіг (космічний, геологічний) і в короткотривалий (біологічний кругообіг води);

4. приблизно рівномірно розподілені (атмосфера, біосфера) та зосереджені (гідросфера, літосфера та їх елементи);

5. природні ресурси, що переміщуються природно (повітряні маси, вода, тварини), та такі, що не переміщуються (рослинні);

6. мінеральні, кліматичні, водні, земельні, лісові, рекреаційні тощо.

34. Як поділяють природні ресурси за характером розміщення на поверхні Землі?

1. космічні (проміння, метеорити), планетарні (геліоенергія, гравітаційна енергія), ресурси Землі (атмосфера, гідросфера, літосфера та її елементи);

2. елементи природних систем (мінерали, ґрунти, види рослин і тварин тощо) та результати їх функціонування (поліпшення родючості ґрунтів, приріст біологічної маси, зростання поголів'я та маси тварин тощо);

3. довготривалий кругообіг (космічний, геологічний) і в короткотривалий (біологічний кругообіг води);

4. приблизно рівномірно розподілені (атмосфера, біосфера) та зосереджені (гідросфера, літосфера та їх елементи);

5. природні ресурси, що переміщуються природно (повітряні маси, вода, тварини), та такі, що не переміщуються (рослинні);

6. мінеральні, кліматичні, водні, земельні, лісові, рекреаційні тощо.

35. Як поділяють природні ресурси за можливістю переміщення територією та видами?

1. космічні (проміння, метеорити), планетарні (геліоенергія, гравітаційна енергія), ресурси Землі (атмосфера, гідросфера, літосфера та її елементи);

2. елементи природних систем (мінерали, ґрунти, види рослин і тварин тощо) та результати їх функціонування (поліпшення родючості ґрунтів, приріст біологічної маси, зростання поголів'я та маси тварин тощо);

3. довготривалий кругообіг (космічний, геологічний) і в короткотривалий (біологічний кругообіг води);

4. приблизно рівномірно розподілені (атмосфера, біосфера) та зосереджені (гідросфера, літосфера та їх елементи);

5. природні ресурси, що переміщуються природно (повітряні маси, вода, тварини), та такі, що не переміщуються (рослинні);

6. мінеральні, кліматичні, водні, земельні, лісові, рекреаційні тощо.

36. Як поділяють природні ресурси за видами?

1. космічні (проміння, метеорити), планетарні (геліоенергія, гравітаційна енергія), ресурси Землі (атмосфера, гідросфера, літосфера та її елементи);

2. елементи природних систем (мінерали, ґрунти, види рослин і тварин тощо) та результати їх функціонування (поліпшення родючості ґрунтів, приріст біологічної маси, зростання поголів'я та маси тварин тощо);

3. довготривалий кругообіг (космічний, геологічний) і в короткотривалий (біологічний кругообіг води);

4. приблизно рівномірно розподілені (атмосфера, біосфера) та зосереджені (гідросфера, літосфера та їх елементи);

5. природні ресурси, що переміщуються природно (повітряні маси, вода, тварини), та такі, що не переміщуються (рослинні);

6. мінеральні, кліматичні, водні, земельні, лісові, рекреаційні тощо.

37. На які групи поділяють природні ресурси за господарським використанням?

1. за світовою належністю, за відновлюваністю;

2. за глобальною належністю, за невичерпністю;

3. за територіальною належністю, за вичерпністю.

38. Як поділяють природні ресурси за поновленням?

1. поновлювальні (абіотичні), частково поновлювані або ті, що залучаються у повне використання (ресурсні), непоновлювані (горючі сланці);

2. поновлювальні (антропогенні), частково поновлювані або ті, що залучаються у повторне використання (сировинні), непоновлювані (корисні копалини);

3. поновлювальні (біологічні), частково поновлювані або ті, що залучаються у повторне використання (сировинні), непоновлювані (горючі копалини).

39. Як поділяють природні ресурси за напрямом використання?

- 1. паливні, енергетично-сировинні, мінерально-ресурсні, продовольчі та ін;*
- 2. паливні, гірничо-енергетичні, мінерально-сировинні, продовольчі та ін;*
- 3. паливно-енергетичні, мінерально-сировинні, продовольчі та ін..*

40. Як поділяють природні ресурси за рівнем вичерпності?

- 1. прогностні, наявні, детально використані;*
- 2. спрогнозовані, знайдені, виявлені;*
- 3. прогностні, виявлені, детально вивчені.*

41. Як поділяють природні ресурси можливістю використання?

- 1. неприступні, резервовані, можливі для розробки, й ті, що розробляються;*
- 2. недоступні, виявлені, можливі для розробки, й ті, що розробляються;*
- 3. недоступні, резервні, можливі для використання, й ті, що використовуються.*

42. Як поділяють природні ресурси за характером використання?

- 1. одноцільового (сировинні) та багатоцільового використання (лісові, водні, земельні);*
- 2. полі цільового (сировинні) та одно цільового використання (лісові, водні, земельні);*
- 3. одно функціонального (сировинні) та багатofункціонального використання (лісові, водні, земельні).*

43. Як поділяють природні ресурси за впливом виробництва?

- 1. ті, що зазнають шкідливого впливу (біологічні), зазнають невеликого впливу (гідросфера, атмосфера, поверхня літосфери), не зазнають впливу (глибинна частина літосфери);*
- 2. ті, що зазнають шкідливого прояву (біологічні), зазнають невеликого прояву (гідросфера, атмосфера, поверхня літосфери), не зазнають прояву (глибинна частина літосфери);*
- 3. ті, що зазнають шкідливого впливу (абіотичні), зазнають невеликого впливу (глибинна частина літосфери), не зазнають впливу (гідросфера, атмосфера, поверхня літосфери).*

44. Поясніть як поділяються природні ресурси за можливістю залучення до господарського обігу.

45. На які групи поділяють природні ресурси у господарському розумінні для експлуатації?

- 1. космічні, поверхні Землі, земних понижень, сировинно-енергетичні;*
- 2. зовнішні, поверхневі, земних глибин, паливно-сировинні;*
- 3. зовнішні, поверхні Землі, земних глибин, паливно-енергетичні.*

46. Коротко охарактеризуйте мінеральні ресурси різних зон літосфери.

47. На які групи поділяють корисні копалини залежно від складу та характеру використання в господарстві?

- 1. палаючі, рудні або нерудні або неметалеві;*
- 2. горючі, металеві, неметалеві;*
- 3. горючі, рудні, нерудні.*

48. На які категорії поділяються мінеральні ресурси за ступенем розвіданості та кількісній визначеності запасів?

1. А – детально вивчені родовища з точно визначеними межами буріння, властивості яких достатньо вивчено; В – розвідані родовища з приблизно визначеними межами буріння; С1 – розвідані в загальних рисах родовища із запасами, підрахованими за допомогою екстраполяцій; С2 – попередньо вивчені запаси, якість яких визначена за єдиними видобутками та зразками;

2. А – попередньо розвідані родовища з визначеними межами залягання, властивості яких докладно вивчено; В – досить розвідані родовища з приблизно визначеними межами залягання; С1 – досить розвідані в загальних рисах родовища із запасами, підрахованими за допомогою екстраполяцій; С2 – попередньо оцінені запаси, якість яких визначена за єдиними пробами та зразками;

3. А – детально розвідані родовища з точно визначеними межами залягання, властивості яких докладно вивчено; В – розвідані родовища з приблизно визначеними межами залягання; С1 – розвідані в загальних рисах родовища із запасами, підрахованими за допомогою екстраполяцій; С2 – попередньо оцінені запаси, якість яких визначена за єдиними пробами та зразками.

49. Виділіть основні проблеми забезпеченості та раціонального використання мінеральних ресурсів.

50. Ресурси – це матеріали, сили і потоки речовини і енергії, які ... .

1. утворюють вхідні ланки природних або господарських циклів, є їх необхідними учасниками і у зв'язку з цим носіями функції корисності;

2. мають вимірюване кількісне вираження: масу, об'єм, щільність, концентрацію, інтенсивність, потужність, вартість;

3. при змінах в часі підкоряються фундаментальним законам збереження;

4. правильна відповідь 1,2;

5. правильна відповідь 1-3.

51. Що розуміють під ресурсами біосфери та техносфери?

52. Виділіть екологічно орієнтовані принципи сучасної ресурсології.

1. невичерпних ресурсів не існує; вичерпаність природних ресурсів залежить від рівня їх поновлюваності; ніяка дослідницька або господарська діяльність не може кваліфікуватися як відтворення ресурсів; необхідна для

людини масштабна експлуатація непоновлюваних ресурсів, особливо викопних енергоносіїв і руд, за законами біосфери протиприродна і тому «протизаконна»;

2. дармових, безкоштовних природних ресурсів не існує; закони природи виключають право власності на ресурси біосфери; будь-який поновлюваний ресурс, що використовується людиною, має бути відтворений, відновлений як кількісно, так і якісно; принцип трансформації ресурсного капіталу;

3. вичерпні ресурси існують; вичерпаність природних ресурсів залежить від рівня їх використання; ніяка дослідницька або техногенна діяльність не може кваліфікуватися як відтворення ресурсів; необхідна для людини масштабна експлуатація непоновлюваних ресурсів, особливо викопних енергоносіїв і руд, за законами біосфери протиприродна і тому «протизаконна».

53. Поясніть принцип «невичерпних ресурсів не існує».

54. Поясніть принцип «вичерпаність природних ресурсів залежить від рівня їх поновлюваності».

55. Поясніть принцип «дармових, безкоштовних природних ресурсів не існує».

56. Поясніть принцип «закони природи виключають право власності на ресурси біосфери».

57. Поясніть принцип «будь-який поновлюваний ресурс, що використовується людиною, має бути відтворений, відновлений як кількісно, так і якісно».

58. Поясніть принцип «трансформації ресурсного капіталу».

59. Реалізація цих принципів означає застосування високого біосферного екологічного податку на ресурси, що тягне за собою подорожчання всієї ресурсної бази економіки і, отже: ... .

1. загальне якісне обмеження вилучення ресурсів; необхідність глибшої розробки родовищ і швидкого вилучення корисних компонентів з сировини;

2. необхідність зміни використовуваних ресурсів і дослідження старих, більш екологічних ресурсів; максимально можливе перетворення ресурсної бази економіки з не поновлюваних на поновлювані;

3. загальне кількісне обмеження вилучення ресурсів; необхідність глибшої розробки родовищ і повнішого вилучення корисних компонентів з сировини;

4. необхідність заміни використовуваних ресурсів і дослідження нових, більш екологічних ресурсів; максимально можливе переведення ресурсної бази економіки з не поновлюваних на поновлювані.

60. Коротко розкрийте зміст «Положення про регіональні кадастри природних ресурсів».

61. Охарактеризуйте основні причини виснаження, забруднення і руйнування природного середовища, які обумовлені антропогенною діяльністю.

1. обмеженість можливостей природного середовища з переробки, очищення антропогенних відходів, ємність якої не дозволяє переробляти усе зростаючу кількість таких відходів, накопичення яких призвело до глобального забруднення; унаслідок обмеженості території планети запаси природних копалин, що використовуються людиною, поступово витратяться і перестануть існувати, тим самим людство стикається з новою проблемою – відшукування альтернативних джерел енергії та деяких матеріалів;

2. на відміну від природного, створені людиною виробництва є відхідними; закони розвитку екосистем і біосфери в цілому, на основі яких можна прогнозувати наслідки антропогенної діяльності, людина осягає в основному за допомогою накопичення досвіду господарювання, більше відомого як метод «спроб і помилок»;

3. обмеження природного середовища з відновлення, очищення антропогенних відходів, ємність поглинання якої не дозволяє переробляти усе зростаючу кількість таких відходів, накопичення яких призвело до глобального забруднення; унаслідок обмеженості території планети запаси природних копалин, що використовуються людиною, поступово витратяться і перестануть існувати, тим самим людство стикається з новою проблемою – відшукування альтернативних джерел енергії та деяких матеріалів.

62. Яких дій потребує наближення до невиснажливого природокористування?

- 1. скорочення видобутку, скидань і зменшення відходів;*
- 2. зниження питомої земле- та ресурсоемності продукції і послуг;*
- 3. скорочення викидів, скидань і зменшення відходів;*
- 4. зниження питомої енерго- та ресурсоемності продукції і послуг.*

63. В свою чергу для наближення до невиснажливого природокористування необхідні наступні дії: ... .

1. впровадження ресурсозберігаючих і маловідходних технологій у всіх сферах господарської діяльності; технологічне переозброєння і поступовий вивід з експлуатації підприємств із застарілим устаткуванням; оснащення підприємств сучасним природоохоронним устаткуванням;

2. забезпечення якості води, ґрунту й атмосферного повітря відповідно до нормативних вимог; скорочення питомого водоспоживання у виробництві та житлово-комунальному господарстві; підтримка екологічно безпечного виробництва енергії, включаючи використання поновлюваних джерел і вторинної сировини;

3. зниження втрат енергії і сировини при транспортуванні, зокрема за рахунок екологічно обґрунтованої децентралізації виробництва енергії,

оптимізації системи енергопостачання дрібних споживачів; модернізація і розвиток екологічно безпечних видів транспорту, транспортних комунікацій і палива, зокрема неуглецевого; перехід до екологічно безпечного громадського транспорту – основного виду пересування у великих містах;

4. правильна відповідь 1, 3;

5. правильна відповідь 1-3.

64. Суть концепції геотехнічних систем.

65. За А. Л. Ревзоном, природно-технічна система (ПТС) – ... .

1. сукупність утворень і станів взаємодії компонентів антропогенного середовища з інженерними спорудами на всіх стадіях функціонування, від функціонування до реконструкції;

2. сукупність утворень і станів взаємодії компонентів природного середовища з природними спорудами на всіх стадіях функціонування, від проектування до реконструкції;

3. сукупність форм і станів взаємодії компонентів природного середовища з інженерними спорудами на всіх стадіях функціонування, від проектування до реконструкції.

66. Що таке «землеємність»?

1. розмір території, зайнятої власне промисловим об'єктом і зоною його впливу на ландшафт;

2. розмір земельної площі, необхідної для виробництва одиниці даної продукції;

3. кількість природних ресурсів, що вилучаються, для виробництва валової продукції;

4. кількість природних ресурсів, що вилучаються і споживаються, необхідних для виробництва одиниці кінцевої продукції.

67. Що таке «питома землеємність»?

1. розмір території, зайнятої власне промисловим об'єктом і зоною його впливу на ландшафт;

2. розмір земельної площі, необхідної для виробництва одиниці даної продукції;

3. кількість природних ресурсів, що вилучаються, для виробництва валової продукції;

4. кількість природних ресурсів, що вилучаються і споживаються, необхідних для виробництва одиниці кінцевої продукції.

68. Що таке «ресурсоємність»?

1. розмір території, зайнятої власне промисловим об'єктом і зоною його впливу на ландшафт;

2. розмір земельної площі, необхідної для виробництва одиниці даної продукції;

3. кількість природних ресурсів, що вилучаються, для виробництва валової продукції;

4. кількість природних ресурсів, що вилучаються і споживаються, необхідних для виробництва одиниці кінцевої продукції.

69. Що таке «питома ресурсоємність»?

1. розмір території, зайнятої власне промисловим об'єктом і зоною його впливу на ландшафт;

2. розмір земельної площі, необхідної для виробництва одиниці даної продукції;

3. кількість природних ресурсів, що вилучаються, для виробництва валової продукції;

4. кількість природних ресурсів, що вилучаються і споживаються, необхідних для виробництва одиниці кінцевої продукції.

Лекція 4. Екологічна стійкість, збалансованість та толерантність.

4.1. Уявлення про екологічну стійкість та екологічну толерантність.

4.2. Критерії та показники екологічної стійкості, збалансованості та толерантності.

4.3. Еколого-економічні механізми забезпечення екологічної стійкості.

Література: [5; 6; 8; 12; 13; 27].

Контрольні запитання та тести до лекції 4:

1. Суть умисного і ненавмисного впливу взаємовідносин людини і природи.

2. Суть прямого та опосередкованого впливу взаємовідносин людини і природи.

3. Які розрізняють типи господарського впливу людини на природне середовище?

1. умисний, фіксований, ненавмисний;

2. умисний, ненавмисний, побічний;

3. прямий, фіксований, побічний.

4. Суть прямого господарського типу впливу людини на природне середовище.

1. полягає в експлуатації природних ресурсів, що використовуються як предмети праці й активної частини засобів праці;

2. це знищення природних ресурсів (замість активного їх використання) з метою розвитку виробництва, інфраструктури, містобудування;

3. вихід у природне середовище забруднюючих речовин та енергії, що супроводжують процеси отримання корисної продукції і обробки відходів, у

кількостях, які перевищують можливості природного самоочищення середовища.

5. Суть фіксованого типу господарського впливу людини на природне середовище.

1. полягає в експлуатації природних ресурсів, що використовуються як предмети праці й активної частини засобів праці;

2. це знищення природних ресурсів (замість активного їх використання) з метою розвитку виробництва, інфраструктури, містобудування;

3. вихід у природне середовище забруднюючих речовин та енергії, що супроводжують процеси отримання корисної продукції і обробки відходів, у кількостях, які перевищують можливості природного самоочищення середовища.

6. Суть побічного типу господарського впливу людини на природне середовище.

1. полягає в експлуатації природних ресурсів, що використовуються як предмети праці й активної частини засобів праці;

2. це знищення природних ресурсів (замість активного їх використання) з метою розвитку виробництва, інфраструктури, містобудування;

3. вихід у природне середовище забруднюючих речовин та енергії, що супроводжують процеси отримання корисної продукції і обробки відходів, у кількостях, які перевищують можливості природного самоочищення середовища.

7. Яким може бути стан природного середовища в процесі природокористування?

1. природний (натуральний), порушений, кризовий, критичний;

2. природний (натуральний), порушений, передкризовий, кризовий, критичний;

3. природний (натуральний), рівноважний, кризовий, критичний.

8. Поясніть природний стан природного середовища в процесі природокористування.

1. не змінений безпосередньо господарською діяльністю людини (місцева природа зазнає лише слабого впливу від глобальних антропогенних процесів);

2. швидкість відновлювальних процесів вища або дорівнює темпові антропогенних порушень;

3. швидкість антропогенних порушень перевищує темпи самовідновлення природи, але це не відчувається корінної зміни природного середовища;

4. коли під антропогенним тиском відбувається заміна вже наявних екосистем на менш продуктивні.

9. Поясніть рівноважний стан природного середовища в процесі природокористування.

1. не змінений безпосередньо господарською діяльністю людини (місцева природа зазнає лише слабого впливу від глобальних антропогенних процесів);

2. швидкість відновлювальних процесів вища або дорівнює темпові антропогенних порушень;

3. швидкість антропогенних порушень перевищує темпи самовідновлення природи, але ще не відчувається корінної зміни природного середовища;

4. коли під антропогенним тиском відбувається заміна вже наявних екосистем на менш продуктивні.

10. Поясніть кризовий стан природного середовища в процесі природокористування.

1. не змінений безпосередньо господарською діяльністю людини (місцева природа зазнає лише слабого впливу від глобальних антропогенних процесів);

2. швидкість відновлювальних процесів вища або дорівнює темпові антропогенних порушень;

3. швидкість антропогенних порушень перевищує темпи самовідновлення природи, але ще не відчувається корінної зміни природного середовища;

4. коли під антропогенним тиском відбувається заміна вже наявних екосистем на менш продуктивні.

11. Поясніть кризовий стан природного середовища в процесі природокористування.

1. не змінений безпосередньо господарською діяльністю людини (місцева природа зазнає лише слабого впливу від глобальних антропогенних процесів);

2. швидкість відновлювальних процесів вища або дорівнює темпові антропогенних порушень;

3. швидкість антропогенних порушень перевищує темпи самовідновлення природи, але ще не відчувається корінної зміни природного середовища;

4. коли під антропогенним тиском відбувається заміна вже наявних екосистем на менш продуктивні.

12. Оцінка впливу на навколишнє середовище включає комплекс взаємозалежних дій: ... .

1. виявлення, аналіз, оцінку та облік у проектних рішеннях прогнозованих впливів на довкілля чинного проекту;

2. зміни у природному середовищі як наслідок цих впливів;

3. суспільні наслідки, до яких приведуть зміни у природному середовищі;

4. правильна відповідь 1, 2;

5. правильна відповідь 1-3.

13. До видів господарської діяльності, які чинять найбільший вплив на НПС, згідно з Міжнародною конвенцією відносять: ... .

1. нафтоочисні заводи, установки газифікації і спалювання вугілля; теплові електростанції; хімічні комбінати; нафто- і газопроводи великого діаметра;

2. великі греблі й водосховища; виробництво целюлози й паперу продуктивністю понад 200 т/добу; видобуток вуглеводнів на континентальному шельфі; великі склади для зберігання нафтових, нафтохімічних і хімічних продуктів;

3. торговельні телецентри (супер-, максі- та гіпермаркети); установки з видалення продуктів для спалювання, хімічної переробки чи поховання токсичних і найнебезпечніших відходів;

4. правильна відповідь 1, 2;

5. правильна відповідь 1-3.

14. Що таке Сталість природокористування?

15. Як В. Г. Горшков розуміє сталість стосовно живих організмів і біотичних систем?

1. біота не може регулювати глобальні концентрації біогенів у зовнішньому середовищі біосфери;

2. біота може змінювати такі характеристики глобально-космічної природи, як потік сонячної радіації за межами атмосфери, швидкість обертання Землі, величину приливів і відливів, рельєф місцевості та вулканічну діяльність;

3. біота може регулювати глобальні концентрації біогенів у зовнішньому середовищі біосфери;

4. біота не може змінювати такі характеристики глобально-космічної природи, як потік сонячної радіації за межами атмосфери, швидкість обертання Землі, величину приливів і відливів, рельєф місцевості та вулканічну діяльність.

16. Якою є дія біоти на навколишнє середовище?

1. біота може компенсувати несприятливі зміни і випадкові флуктуації цих характеристик шляхом спрямованої зміни керованих нею концентрацій біогенів навколишнього середовища;

2. дія зводиться до синтезу органічних речовин з неорганічних, розкладання органічних речовин на неорганічні складові і, відповідно, до зміни співвідношення між запасами органічних і неорганічних речовин у біосфері;

3. біота здатна створювати локальні концентрації біогенів у навколишньому її середовищі, що відрізняються на величини близько ста відсотків від концентрацій в зовнішньому середовищі, тільки у тому випадку, коли потоки синтезу і розкладання органічних речовин, що припадають на одиницю земної поверхні, переважають фізичні потоки перенесення біогенів;

4. правильна відповідь 2, 3;

5. правильна відповідь 1-3.

17. В чому виражається принцип Ле-Шательє, що характеризує стійкість системи?

1. швидкість поглинання нітрогену біотою (при відносно малих збуреннях навколишнього середовища) пропорційна приросту концентрації вуглецю в навколишньому середовищі по відношенню до незбуреного індустріального стану;

2. швидкість поглинання Оксигену біотою (при відносно малих збуреннях навколишнього середовища) пропорційна приросту концентрації вуглецю в навколишньому середовищі по відношенню до незбуреного доіндустріального стану;

3. швидкість поглинання вуглецю біотою (при відносно малих збуреннях навколишнього середовища) пропорційна приросту концентрації вуглецю в навколишньому середовищі по відношенню до незбуреного доіндустріального стану.

18. Що Ви розумієте під непорушними природними екосистемами?

19. Якою є найбільша небезпека агроекосистем для біосфери?

1. прагнення природно довести продуктивність агро-, сільва- і монокультури до максимально можливого рівня завжди приводить до найбільшого збурення навколишнього середовища;

2. прагнення штучно довести продуктивність агро-, сільва- і монокультури до максимально можливого рівня завжди приводить до найменшого збурення навколишнього середовища;

3. прагнення штучно довести продуктивність агро-, сільва- і марикультури до максимально можливого рівня завжди приводить до найбільшого збурення навколишнього середовища.

20. Як біота і навколишнє її середовище втрачають стійкість?

21. Виділіть дві аксіоми сталого (збалансованого) природокористування, які мають безпосереднє відношення до агросфери і використання біоресурсів.

1. домашні тварини і культурні рослини, що вирощуються людиною, всі їх генетичні модифікації та вдосконалення, а також присадибні ділянки, сади і парки, які не володіють внутрішньою стійкістю і скорельованістю, не повинні включатися в поняття природної біоти, а їхня подальша природна підтримка людиною лише сприяє відтворенню біосфери;

2. сталість природокористування в агросфері (і не лише в агросфері) можлива при такому стані біоти і внутрішнього середовища, що оточує її і що взаємодіє з нею, при якому вибуховість є нижчими за межу порушення дії принципу Ле-Шательє;

3. домашні тварини і культурні рослини, що вирощуються людиною, всі їх генетичні модифікації та вдосконалення, а також присадибні ділянки, сади і парки, які не володіють внутрішньою стійкістю і скорельованістю, не повинні включатися в поняття природної біоти, а їхня подальша штучна підтримка людиною лише сприяє збуренню біосфери;

4. сталість природокористування в агросфері (і не лише в агросфері) можлива при такому стані біоти і зовнішнього середовища, що оточує її і що взаємодіє з нею, при якому збурення є нижчими за поріг порушення дії принципу Ле-Шательє.

22. Чи вийшла в даний час біосфера необоротно зі стійкого стану або ж вона ще здатна повернутися в колишній стійкий стан після істотного скорочення сучасного антропогенного збурення?

1. сучасний стан біосфери не здатний до повернення у попередній стійкий стан за умови скорочення природного збурення на порядок величини (тобто в двоє);

2. іншого стійкого стану біосфери не існує, і при забезпечення або збільшення сучасного антропогенного вибуху стійкість навколишнього середовища буде зруйнована;

3. сучасний стан біосфери здатний до повернення у попередній стійкий стан за умови скорочення антропогенного збурення на порядок величини (тобто вдесятеро);

4. іншого стійкого стану біосфери не існує, і при збереженні або зростанні сучасного антропогенного збурення стійкість навколишнього середовища буде зруйнована.

22. Чи існує інший стійкий стан біосфери, в який вона може перейти при подальшому зростанні антропогенного збурення?

1. сучасний стан біосфери не здатний до повернення у попередній стійкий стан за умови скорочення природного збурення на порядок величини (тобто в мільйонно);

2. іншого стійкого стану біосфери не існує, і при забезпеченні або збільшенні сучасного антропогенного вибуху стійкість навколишнього середовища буде зруйнована;

3. сучасний стан біосфери здатний до повернення у попередній стійкий стан за умови скорочення антропогенного збурення на порядок величини (тобто вдесятеро);

4. іншого стійкого стану біосфери не існує, і при збереженні або зростанні сучасного антропогенного збурення стійкість навколишнього середовища буде зруйнована.

23. Поясніть від чого залежить сталість біосфери?

24. Яка відмінність у завданнях агроєкології та великої екології?

25. Що розуміють під стійкістю та розвитком?

26. Відповідно до закону екологічної толерантності Шелфорда, що таке толерантність?

1. будь-яка цивілізація, країна, галузь господарства, підприємство у своїх зв'язках із антропогенним середовищем можуть чинити різний рівень шкідливого впливу, який можна розглядати як один з екологічних факторів середовища, до якого біота може різною мірою промикатися: елімінувати, нівелювати, зводити нанівець, «зникати»;

2. будь-яка цивілізація, країна, галузь господарства, підприємство у своїх відносинах із природним середовищем можуть чинити різкий рівень шкідливого впливу, який можна розглядати як один з екологічних чинників середовища, до якого біота може різною мірою пристосовуватись: анігілювати, нівелювати, зводити нанівець, «звикати»;

3. будь-яка цивілізація, країна, галузь господарства, підприємство у своїх зв'язках із природним середовищем можуть чинити різний рівень шкідливого впливу, який можна розглядати як один з екологічних факторів середовища, до якого біота може різною мірою пристосовуватись: елімінувати, нівелювати, зводити нанівець, нарешті, «звикати».

27. Що таке толерантність?

28. Толерантність промисловості (різних галузей), країни, цивілізації розглядається як: ... .

1. забезпечення можливості біоти реалізувати свою здатність до анігілювання шкідливого антропогенного впливу ззовні;

2. забезпечення можливості біоти реалізувати свою здатність до нівелювання шкідливого антропогенного впливу ззовні;

3. забезпечення можливості біоти реалізувати свою здатність до елімінування шкідливого антропогенного впливу ззовні.

29. Що розуміють під зростанням та розвитком?

30. Що розуміють під потенційними можливостями біосфери з нейтралізації зростаючого антропогенного тиску?

1. неминуче пов'язане з досягненням такого критичного моменту, коли цей її потенціал виявиться вичерпаним, що ми, по суті, і переживаємо зараз;

2. при цьому атмосфера, що не справляється з антропогенним пресом, вступає в стадію своєї деградації, яка буде, очевидно, продовжуватися доти, поки не зникне сама її причина – людська цивілізація, що не зуміла ввести свій розвиток у прийнятне для навколишнього середовища русло;

3. при цьому біосфера, що не справляється з антропогенним пресом, вступає в стадію своєї деградації, яка буде, очевидно, продовжуватися доти, поки не зникне сама її причина – людська цивілізація, що не зуміла ввести свій розвиток у прийнятне для навколишнього середовища русло;

4. правильна відповідь 1, 3;

5. правильна відповідь 1, 2.

31. Поясніть детально, що таке валова первинна продукція.

32. Що таке чиста первинна продукція?

33. Поясніть, чи є екологічно-толерантною господарська діяльність людини?

34. Яким є онтологічний ланцюжок системи критеріїв на трьох взаємопов'язаних просторових рівнях?

- 1. сталість – толерантність – збалансованість;*
- 2. сталість – збалансованість – розвиток;*
- 3. розвиток – толерантність – збалансованість;*
- 4. раціональність – сталість – розвиток.*

35. Суть збалансованості як критерію просторового рівня.

1. досягається людиною в процесі природокористування через практичні дії, які починають реалізуватись саме з локального рівня;

2. оцінка впливу кожного з видів природокористування на забезпечення відтворювальної здатності і стійкості (резистентності) до антропогенних збурень природних екосистем і біоти в цілому реалізується як на локальному, так і на регіональному рівні;

3. можливість (чи неможливість) виконання двох найголовніших вимог сталого розвитку – непорушність природних екосистем та стабілізація кількості населення – пронизують усі три просторових рівня.

36. Толерантність як критерій просторового рівня.

1. досягається людиною в процесі природокористування через практичні дії, які починають реалізуватись саме з локального рівня;

2. оцінка впливу кожного з видів природокористування на забезпечення відтворювальної здатності і стійкості (резистентності) до антропогенних збурень природних екосистем і біоти в цілому реалізується як на локальному, так і на регіональному рівні;

3. можливість (чи неможливість) виконання двох найголовніших вимог сталого розвитку – непорушність природних екосистем та стабілізація кількості населення – пронизують усі три просторових рівня.

37. Суть сталості як критерію просторового рівня.

1. досягається людиною в процесі природокористування через практичні дії, які починають реалізуватись саме з локального рівня;

2. оцінка впливу кожного з видів природокористування на забезпечення відтворювальної здатності і стійкості (резистентності) до антропогенних збурень природних екосистем і біоти в цілому реалізується як на локальному, так і на регіональному рівні;

3. можливість (чи неможливість) виконання двох найголовніших вимог сталого розвитку – непорушність природних екосистем та стабілізація кількості населення – пронизують усі три просторових рівня.

38. Показники глобального і регіонального рівнів сталості?

1. показник випуску сировини з одиниці сільськогосподарських угідь; глибина впливу окремих країн (шляхом формування певних інформаційних режимів) на екосистеми інших територій; показники еталонного споживання простору, речовин і біомаси однією особою *Homo Sapiens*;

2. показник випуску речовини з одиниці сільськогосподарських угідь; глибина впливу окремих стадій (шляхом формування певних інформаційних потоків) на екосистеми інших територій; показники еталонного споживання речовин, простору і біомаси однією особою *Homo Sapiens*;

3. показник випуску продукції з одиниці сільськогосподарських угідь; глибина впливу окремих країн (шляхом формування певних інформаційних потоків) на екосистеми інших територій; показники еталонного споживання енергії, простору і біомаси однією особою *Homo Sapiens*.

39. Критерії сталого (ноосферного) розвитку розділяються на три групи: ... .

1. екологічні, локально-просторові та глобально-просторові;

2. екологічні, регіонально-просторові та світові-просторові;

3. екологічні, просторові та еколого-просторові.

40. Суть екологічних критеріїв сталого (ноосферного) розвитку.

1. відображають глибинну взаємозалежність просторових трансформацій суспільного простору і стану природних урбосистем;

2. відбивають глибинну взаємообумовленість просторових трансформацій соціального простору і стану природних екосистем;

3. відбивають глибинну взаємозалежність просторових трансформацій географічного простору і стану природних екосистем.

41. Екологічні критерії сталого розвитку поділяють на показники:...

1. глобального і локального споживання біомаси у нітрогеновому еквіваленті, розраховані як на одну особину, так і на загальну площу території і співвіднесені з відповідними еталонними значеннями; енергетичної цілісності вагової одиниці біомаси, виробленої в сільському господарстві;

2. частки сільського населення (як варіант – населення зайнятого в сільському господарстві); частки господарсько невикористаних територій від загальної площі країни, як своєрідного екологічного резерву і природної гарантії стійкості і різноманіття біосфери;

3. абсолютного і відносного споживання біомаси у вуглецевому еквіваленті, розраховані як на одну особину, так і на загальну площу території і співвіднесені з відповідними еталонними значеннями; енергетичної цінності вагової одиниці біомаси, виробленої в сільському господарстві;

4. частки сільського населення (як варіант – населення зайнятого в сільському господарстві); частки господарсько незмінених територій від загальної площі країни, як своєрідного екологічного резерву і природної гарантії стійкості і різноманіття біосфери.

42. Якими є просторові критерії сталого розвитку?

1. обмеження частки поверхні земної кулі, зайнятої територіями сільських поселень; обмеження розширення полів впливу великих сіл на найближче оточення;

2. обмеження густоти шляхів сполучення з твердим покриттям на одиницю площі; неможливість збільшення більше ніж на 55 % частки фуражної ріллі; обмеження перенесення матеріало- та енергомістких виробництв у приміську зону з орієнтацією на довізні вантажі з четверних країн;

3. обмеження частки поверхні земної кулі, зайнятої територіями міських поселень; обмеження розширення полів впливу великих міст на найближче оточення;

4. обмеження густоти шляхів сполучення з твердим покриттям на одиницю площі; неможливість збільшення більше ніж на 15 % частки фуражної ріллі; обмеження перенесення матеріало- та енергомістких виробництв у прибережну зону з орієнтацією на довізні вантажі з третіх країн.

43. Як поділяють еколого-просторових критерії сталого розвитку?

1. реальні, віртуальні; 2. еталонні, реальні;

3. віртуальні, екологічні; 4. еколого-просторові, реальні, віртуальні.

44. Які основні напрямки необхідно розвивати для досягнення динамічної рівноваги у взаємовідносинах природи і суспільства?

1. забезпечення умов для існування живих біоценозів та стійкого розвитку; оцінка регіональних запасів та національного капіталу;

2. економіко-екологічне природокористування на локальному, регіональному та світовому рівні; удосконалення інструментів природо заповідного менеджменту;

3. забезпечення умов для існування живих систем та стійкого розвитку; оцінка національних запасів та національного капіталу;

4. економіко-екологічне моделювання на місцевому, регіональному та світовому рівні; удосконалення інструментів природоохоронного менеджменту.

45. Екологічна класифікація природного капіталу.

1. невичерпні, вичерпні невідновні, вичерпні відновні;
2. вичерпні, вичерпні відновні, вичерпні невідновні;
3. вичерпні, вичерпні невідновлювальні, вичерпні відновлювальні.

46. Невичерпні природні ресурси ... .

1. використання не призводить до виснаження в даний час або в майбутньому (сонячна енергія, внутрішнє тепло землі, енергія води, повітря);
2. безперервне використання веде до зменшення запасів, до такого рівня, при якому подальша експлуатація економічно недоцільна;
3. ресурси здатні до відновлення (через розмноження або інші природні цикли) – флора, фауна, водні ресурси.

47. Вичерпні невідновні природні ресурси ... .

1. використання не призводить до виснаження в даний час або в майбутньому (сонячна енергія, внутрішнє тепло землі, енергія води, повітря);
2. безперервне використання веде до зменшення запасів, до такого рівня, при якому подальша експлуатація економічно недоцільна;
3. ресурси здатні до відновлення (через розмноження або інші природні цикли) – флора, фауна, водні ресурси.

48. Вичерпні відновні природні ресурси ... .

1. використання не призводить до виснаження в даний час або в майбутньому (сонячна енергія, внутрішнє тепло землі, енергія води, повітря);
2. безперервне використання веде до зменшення запасів, до такого рівня, при якому подальша експлуатація економічно недоцільна;
3. ресурси здатні до відновлення (через розмноження або інші природні цикли) – флора, фауна, водні ресурси.

49. Виділіть підходи при оцінюванні екосистеми.

1. метод оцінки за безпосередніми витратами – сума витрат на видобування та експлуатацію джерела ресурсів; метод оцінки за продажем, коли враховуються не лише безпосередні фінансові витрати, але й збитки від експлуатації джерела забруднення;
2. витратний підхід (метод оцінки за безпосередніми витратами – сума витрат на поглинання та експлуатацію джерела забруднення); метод оцінки за витратами, коли враховуються не лише безпосередні фінансові покупки, але й збитки від експлуатації джерела ресурсів;

3. витратний підхід (метод оцінки за безпосередніми витратами – сума витрат на освоєння та експлуатацію джерела ресурсів); метод оцінки за витратами, коли враховуються не лише безпосередні фінансові витрати, але й збитки від експлуатації джерела ресурсів.

50. Якими є складові підходу «оцінки за витратами»?

1. оцінка за принципом втраченого продукту, яка полягає в оцінці втраченого продукту через відмову від одного виду використання ресурсної ділянки на користь іншого;

2. оцінка за вартістю прибутку, коли визначається об'єм коштів, які суспільство повинно витратити на заміщення даного джерела ресурсів іншим, подібним йому;

3. оцінка за принципом втраченого прибутку, яка полягає в оцінці втраченого прибутку через відмову від одного виду використання ресурсної ділянки на користь іншого;

4. оцінка за вартістю залишків, коли визначається об'єм коштів, які суспільство повинно витратити на заміщення даного джерела ресурсів іншим, рівноцінним йому.

51. Поясніть метод оцінки вартості відтворення.

1. коли оцінюються витрати, необхідні для відновлення втраченого біологічного виду або виду, що деградував;

2. коли через опитування, анкетування населення з'ясовують бажання людей платити за існування певного виду ресурсів, наприклад, рослин чи тварин, що зникають;

3. коли на основі вартісних або часових витрат на досягнення ресурсного об'єкта (економічної відстані) визначають економічну цінність ресурсного джерела.

52. Поясніть метод «бажання платити».

1. коли оцінюються витрати, необхідні для відновлення втраченого біологічного виду або виду, що деградував;

2. коли через опитування, анкетування населення з'ясовують бажання людей платити за існування певного виду ресурсів, наприклад, рослин чи тварин, що зникають;

3. коли на основі вартісних або часових витрат на досягнення ресурсного об'єкта (економічної відстані) визначають економічну цінність ресурсного джерела.

53. Поясніть метод «транспортних витрат».

1. коли оцінюються витрати, необхідні для відновлення втраченого біологічного виду або виду, що деградував;

2. коли через опитування, анкетування населення з'ясовують бажання людей платити за існування певного виду ресурсів, наприклад, рослин чи тварин, що зникають;

3. коли на основі вартісних або часових витрат на досягнення ресурсного об'єкта (економічної відстані) визначають економічну цінність ресурсного джерела.

54. На чому базується рентний підхід?

Лекція 5. Класифікація галузей господарства за рівнем екологічної толерантності.

5.1. Ступінь толерантності галузей господарства до природних екосистем.

5.2. Екологічна оцінка окремих галузей.

5.3. Екологічна оцінка лісового господарства.

Література: [5; 6; 8; 10; 12; 13; 17; 18].

Контрольні запитання та тести до лекції 5:

1. В чому полягає суть «ступеня толерантності галузей господарства до природних екосистем»?

1. здатність перетворювати природну екосистему тією чи іншою глибиною (ступенем);

2. ступінь перетворення природних екосистем тією чи іншою галуззю до невідворотних змін;

3. глибина (ступінь) перетворення природних екосистем тією чи іншою галуззю.

2. Наведіть головні складові критерію «визначення толерантності галузей господарства до природних екосистем».

1. біопродуктивності наземних та повітряних екосистем, дослідження повноти біорізноманіття, небезпека порушення гомеостатичних властивостей природних фітосистем;

2. біопродуктивності наземних та повітряних екосистем, дослідження повноти біорізноманіття, безпека та порушення гомеостатичних властивостей природних екосистем;

3. біопродуктивності наземних та водних екосистем, дослідження повноти біорізноманіття, небезпека порушення гомеостатичних властивостей природних екосистем.

3. Суть складової критерію «визначення толерантності галузей господарства до природних екосистем»: розрахунок біопродуктивності наземних та водних екосистем.

1. порушення біопродуктивності природних екосистем і є тим головним негативним наслідком господарської діяльності, який визначає ступінь їхньої толерантності;

2. низька біопродуктивність пустель, напівпустель і тундр, зокрема через збіднення видового складу біоти й існування її на межі виживання, свідчить про те, що екосистеми цих природних зон дуже вразливі до господарських впливів, а отже, на їх відновлення піде набагато більше часу, ніж у інших біомах;

3. порушення біопродуктивності природних екосистем і є тим головним негативним наслідком соціальної діяльності, який визначає повноту їхньої толерантності.

4. Екосистеми та рослини й тварини, що їх населяють, виступають основними надавачами послуг для всіх живих істот (Daily, 1997), зокрема таких, як: ... .

1. регулювання світових процесів, збереження землі і води, кругообіг поживних речовин, інформаційна бібліотека;

2. запилення та запліднення насіння, контроль над сільськогосподарськими шкідниками і видами, джерело натхнення, можливості для туризму та відпочинку;

3. регулювання глобальних процесів, збереження ґрунтів і води, кругообіг поживних речовин, генетична бібліотека;

4. запилення та поширення насіння, контроль над сільськогосподарськими шкідниками і хворобами, джерело натхнення, можливості для туризму та відпочинку.

5. Поясніть складову критерію «визначення толерантності галузей господарства до природних екосистем»: небезпека порушення гомеостатичних властивостей природних екосистем.

6. В яких аспектах проявляється негативний вплив на навколишнє середовище нафтової галузі?

1. вилучення наземних ресурсів для будівництва свердловин, очисних споруд, накопичувальних утворень, транспортних доріг, житла тощо, порушення та забруднення земель; викиди газоподібних речовин в повітря;

2. вилучення з нафтою високогідролізованих супутніх вод та скид їх в пониження рельєфу; аварійні розливи нафти з наступним поглинанням;

3. вилучення земельних ресурсів для будівництва свердловин, очисних споруд, накопичувальних резервуарів, транспортних комунікацій, житла тощо, порушення та забруднення земель; викиди газоподібних речовин в атмосферу;

4. вилучення з нафтою високомінералізованих супутніх вод та скид їх в пониження рельєфу; аварійні розливи нафти з наступним випаровуванням.

7. В яких аспектах здійснюється оцінка рівня екологічної толерантності нафтової галузі?

1. вплив на екоценози аборигенних видів (видобуток та транспортування нафти); порушення літосферної основи природних ландшафтів (видобуток);

2. складні багатокomплексні забруднення повітряного та водного басейну; велике землеспоживання;

3. вплив на екотопи аборигенних видів (видобуток та транспортування нафти); порушення літогенної основи природних ландшафтів (видобуток);

4. складні багатокomпонентні забруднення повітряного та водного басейну; велике водоспоживання.

8. Поясніть суть непрямого (опосередкованого) впливу при оцінках екологічної толерантності галузі.

9. Які господарства можна віднести в один клас за принципом однаковості перетворення природних екосистем і особливостями природовикористання?

1. гірничорудна, гірничобудівельна, гірничохімічна, нафтогазова;

2. сільське, лісове та рекреаційне господарство;

3. сільське, водне та рекреаційне господарство;

4. гірничовидобувна, гірничобудівельна, гірничохімічна, нафтогазова.

10. Поясніть екологічну толерантність галузі видобувної промисловості.

11. Поясніть екологічну толерантність галузі енергетики.

12. Поясніть екологічну толерантність хімічної промисловості та металургії.

13. Поясніть екологічну толерантність галузі машинобудування.

14. Промисловість та її екологічна толерантність.

15. Основні промислові забруднювачі природного середовища – це ...

1. різні гази, газоподібні речовини, аерозолі, пил, які викидаються в атмосферу промисловими підприємствами;

2. радіоактивні, електромагнітні, магнітні й теплові випромінювання та поля, шуми й вібрації, «збагачені» шкідливими хімічними сполуками промислові стоки, нафтопродукти;

3. різні випари, газоподібні випромінювання, аерозолі, пил, які викидаються в атмосферу промисловими підприємствами;

4. радіоактивні, електромагнітні, магнітні й теплові опромінювання та поля, шуми й аерозолі, «збурені» шкідливими хімічними сполуками промислові стоки, нафтопродукти.

16. Як класифікуються промислові забруднювачі і забруднення довкілля?

1. за походженням – стійкі, нестійкі, напівстійкі, середньої стійкості; за тривалістю дії – механічні, хімічні, фізичні, біологічні;

2. за впливом на біоту – опосередкованої, прямої та непрямой дії; за характером – навмисні (заплановані), ненавмисні, випадкові;

3. за походженням – механічні, хімічні, фізичні, біологічні; за тривалістю дії – стійкі, нестійкі, напівстійкі, середньої стійкості;

4. за впливом на біоту – прямої та непрямой дії; за характером – навмисні (заплановані), супутні, аварійно-випадкові.

17. Механічні забруднювачі – це ... .

1. різні тверді частинки або предмети (викинуті як непотрібні, відпрацьовані, невикористані) на поверхні Землі, в ґрунтах, воді, в Космосі (пил, уламки машин та апаратів);

2. тверді, газоподібні й рідкі речовини, хімічні елементи та сполуки штучного походження, які надходять у біосферу й порушують природні процеси кругообігу речовин та енергії;

3. різні тверді частинки, газоподібні й рідкі речовини, хімічні елементи та сполуки або предмети (викинуті як непотрібні, відпрацьовані, невикористані) на поверхні Землі, в ґрунтах, воді, в Космосі (пил, уламки машин та апаратів).

18. Хімічні забруднювачі – це ... .

1. різні тверді частинки або предмети (викинуті як непотрібні, відпрацьовані, невикористані) на поверхні Землі, в ґрунтах, воді, в Космосі (пил, уламки машин та апаратів);

2. тверді, газоподібні й рідкі речовини, хімічні елементи та сполуки штучного походження, які надходять у біосферу й порушують природні процеси кругообігу речовин та енергії;

3. різні тверді частинки, газоподібні й рідкі речовини, хімічні елементи та сполуки або предмети (викинуті як непотрібні, відпрацьовані, невикористані) на поверхні Землі, в ґрунтах, воді, в Космосі (пил, уламки машин та апаратів).

19. Фізичні забруднення – це ... .

1. зміни теплових, електричних, електромагнітних, гравітаційних, світлових, радіаційних полів у природному середовищі та поява в природі в результаті промислової біотехнології нових різновидів живих організмів, підвищення патогенності паразитів та збудників хвороб;

2. поява в природі в результаті промислових біотехнологій нових різновидів живих організмів, підвищення патогенності паразитів та збудників хвороб, а також спровоковане людиною катастрофічне розмноження окремих видів і біологічно активних речовин;

3. зміни теплових, електричних, електромагнітних, гравітаційних, світлових, радіаційних полів у природному середовищі, шуми, вібрації, які утворюються в промислових технологічних процесах.

20. Біологічні забруднення – це ... .

1. зміни теплових, електричних, електромагнітних, гравітаційних, світлових, радіаційних полів у природному середовищі та поява в природі в результаті промислової біотехнології нових різновидів живих організмів, підвищення патогенності паразитів та збудників хвороб;

2. поява в природі в результаті промислових біотехнологій нових різновидів живих організмів, підвищення патогенності паразитів та збудників хвороб, а також спровоковане людиною катастрофічне розмноження окремих видів і біологічно активних речовин;

3. зміни теплових, електричних, електромагнітних, гравітаційних, світлових, радіаційних полів у природному середовищі, шуми, вібрації, які утворюються в промислових технологічних процесах.

21. До матеріальних забруднень належать: ... .

1. різні атмосферні забруднення, стічні води, тверді відходи;

2. теплові викиди, шуми, вібрації, електромагнітні поля, ультразвукове, інфразвукове, світлове, лазерне, інфрачервоне, ультрафіолетове, іонізуюче, електромагнітне випромінювання;

3. які довго зберігаються в природі (пластмаси, поліетилен, деякі метали, скло, радіоактивні речовини з великим періодом напіврозпаду тощо);

4. забруднювачі швидко розкладаються, розчиняються, нейтралізуються в природному середовищі під впливом різних факторів і процесів.

22. До енергетичних забруднень належать: ... .

1. різні атмосферні забруднення, стічні води, тверді відходи;

2. теплові викиди, шуми, вібрації, електромагнітні поля, ультразвукове, інфразвукове, світлове, лазерне, інфрачервоне, ультрафіолетове, іонізуюче, електромагнітне випромінювання;

3. які довго зберігаються в природі (пластмаси, поліетилен, деякі метали, скло, радіоактивні речовини з великим періодом напіврозпаду тощо);

4. забруднювачі швидко розкладаються, розчиняються, нейтралізуються в природному середовищі під впливом різних факторів і процесів.

23. До стійких забруднювачів належать: ... .

1. різні атмосферні забруднення, стічні води, тверді відходи;

2. теплові викиди, шуми, вібрації, електромагнітні поля, ультразвукове, інфразвукове, світлове, лазерне, інфрачервоне, ультрафіолетове, іонізуюче, електромагнітне випромінювання;

3. які довго зберігаються в природі (пластмаси, поліетилен, деякі метали, скло, радіоактивні речовини з великим періодом напіврозпаду тощо);

4. забруднювачі швидко розкладаються, розчиняються, нейтралізуються в природному середовищі під впливом різних факторів і процесів.

24. До нестійких забруднювачів належать: ... .

1. різні атмосферні забруднення, стічні води, тверді відходи;

2. теплові викиди, шуми, вібрації, електромагнітні поля, ультразвукове, інфразвукове, світлове, лазерне, інфрачервоне, ультрафіолетове, іонізуюче, електромагнітне випромінювання;

3. які довго зберігаються в природі (пластмаси, поліетилен, деякі метали, скло, радіоактивні речовини з великим періодом напіврозпаду тощо);

4. які швидко розкладаються, розчиняються, нейтралізуються в природному середовищі під впливом різних факторів і процесів.

25. Навмисні забруднення – це ... .

1. умисні (заборонені) протизаконні викиди й скиди шкідливих відходів виробництва у водні об'єкти, повітря і на земельні ділянки, утворення кар'єрів і т.д.;

2. поступові зміни стану атмосфери, гідросфери, літосфери й біосфери в окремих районах, регіонах планети в цілому в результаті промислової діяльності (зникнення малих річок, поява кислотних дощів, парникового ефекту, руйнування озонового шару та ін.);

3. поступові зміни стану атмосфери, гідросфери, літосфери й біосфери, умисні (заборонені) протизаконні викиди й скиди шкідливих відходів виробництва у водні об'єкти, повітря і на земельні ділянки, утворення кар'єрів і т.д.

26. Супутні забруднення – це ... .

1. умисні (заборонені) протизаконні викиди й скиди шкідливих відходів виробництва у водні об'єкти, повітря й на земельні ділянки, утворення кар'єрів і т.д.;

2. поступові зміни стану атмосфери, гідросфери, літосфери й біосфери в окремих районах, регіонах планети в цілому в результаті промислової діяльності (зникнення малих річок, поява кислотних дощів, парникового ефекту, руйнування озонового шару та ін.);

3. поступові зміни стану атмосфери, гідросфери, літосфери й біосфери, умисні (заборонені) протизаконні викиди й скиди шкідливих відходів виробництва у водні об'єкти, повітря і на земельні ділянки, утворення кар'єрів і т.д.

27. Найбільш поширені і небезпечні промислові забруднювачі довкілля.

1. оксид вуглецю (CO), або чадний газ, оксиди азоту, аміак (NH₃), шкідливі вуглеводні, діоксид сірки (SO₂), триоксид сірки (SO₃), сірководень (H₂S) і сірковуглець (CS₂),

2. сполуки хлору, фтору, свинець (Pb), кадмій (Cd), ртуть (Hg), нові забруднювачі;

3. оксид вуглецю (CO), або чадний газ, оксиди азоту, аміак (NH₃), шкідливі нітрогени, діоксид сірки (SO₂), триоксид сірки (SO₃), сірководень (H₂S) і сірковуглець (CS₂), сполуки алюмінію, фосфору, ртуті (Pb), кадмій (Cd), свинцю (Hg), нові забруднювачі.

28. Оксид вуглецю, як один із найбільш поширених і небезпечних промислових забруднювачів довкілля.

29. Оксиди азоту, як одні із найбільш поширених і небезпечних промислових забруднювачів довкілля.

30. Аміак, як один із найбільш поширених і небезпечних промислових забруднювачів довкілля.

31. Шкідливі вуглеводні, як одні із найбільш поширених і небезпечних промислових забруднювачів довкілля.

32. Діоксид сірки, як один із найбільш поширених і небезпечних промислових забруднювачів довкілля.

33. Триоксид сірки, як одні із найбільш поширених і небезпечних промислових забруднювачів довкілля.

34. Сполуки хлору, як одні із найбільш поширених і небезпечних промислових забруднювачів довкілля.

35. Сірководень, як один із найбільш поширених і небезпечних промислових забруднювачів довкілля.

36. Сполуки фтору, як одні із найбільш поширених і небезпечних промислових забруднювачів довкілля.

37. Свинець, як один із найбільш поширених і небезпечних промислових забруднювачів довкілля.

38. Кадмій, як один із найбільш поширених і небезпечних промислових забруднювачів довкілля.

39. Ртуть, як один із найбільш поширених і небезпечних промислових забруднювачів довкілля.

40. Проаналізуйте нові забруднювачі, як одні із найбільш поширених і небезпечних промислових забруднювачів довкілля.

Лекція 6. Аналіз сучасних концепцій природокористування та їх оцінка з позицій екологічної толерантності.

6.1. Екосистемна організація біосфери – основа її стійкості.

6.2. Аналіз концепції природокористування, «незалежного» від біосфери. «Біосфера-2».

6.3. Концепція геосоціосистеми та урбоекосистеми.

6.4. Концепція коеволюції природи і суспільства.

6.5. Концепція природних каркасів екологічної безпеки територій.

6.6. Концепція ноосферних екосистем.

Література: [8; 12; 13; 18].

Контрольні запитання та тести до лекції 6:

1. Що Ви розумієте під «бумеранговою» реакцією взаємодії людини та природи?

2. Суть природних антропогенно-змінених екологічних систем за потужністю деформації первинної природної системи.

1. непорушені, середньопорушені та порушені;

2. слабо змінені, змінені та сильно змінені;

3. мало змінені, змінені та порушені.

3. Що таке антропогенно-екологічні системи?

1. в складі яких немає постійної компоненти антропогенного походження, але людський вплив відбувається постійно;

2. нові, штучно створені чи постійно використовувані та порушені ще в минулому природні системи;

3. мають в структурі антропогенні складові, вплив яких враховується при розгляді зв'язків між компонентами системи.

4. До мало змінених природних екосистем відносяться ... .

1. в складі яких немає постійної компоненти антропогенного походження, але людський вплив відбувається постійно;

2. нові, штучно створені чи постійно використовувані та порушені ще в минулому природні системи;

3. системи, які мають в структурі антропогенні складові, вплив яких враховується при розгляді зв'язків між компонентами системи.

5. Змінені та порушені екосистеми мають ... .

1. в складі яких немає постійної компоненти антропогенного походження, але людський вплив відбувається постійно;

2. нові, штучно створені чи постійно використовувані та порушені ще в минулому природні системи;

3. системи, які мають в структурі антропогенні складові, вплив яких враховується при розгляді зв'язків між компонентами системи.

6. Дайте стисло хроніку подій щодо проведення експерименту «Біосфера-2».

7. Які проблеми виникли при експерименті «Біосфера-2»?

1. рослини не змогли виробляти необхідну кількість кисню, вміст якого в атмосфері «Біосфери-2» знизився з 21 % до 5 %; нестача води для людей;

2. неконтрольоване зростання чисельності бактерій-паразитів; не підтримка штучного клімату;

3. рослини не змогли виробляти необхідну кількість кисню, вміст якого в атмосфері «Біосфери-2» знизився з 21 % до 15 %; нестача їжі для людей;

4. неконтрольоване зростання чисельності комах-шкідників; підтримка штучного клімату.

8. Яким вимогам повинна була відповідати модель біосфери Землі?

1. має бути відкрита для решти світу; у ній має бути загальна атмосфера, ґрунт, океан, тропічний ліс і низка інших біомів;

2. повинна мати свій рослинний і тваринний світ; у замкнену біосферу ззовні повинні надходити не лише сонячна енергія і тепло, як це відбувається на нашій планеті, але і внутрішня енергія Землі;

3. має бути ізольована від решти світу; у ній має бути своя атмосфера, ґрунт, океан, тропічний ліс і низка інших біомів;

4. повинна мати свій рослинний і тваринний світ; у замкнену біосферу ззовні повинні надходити лише сонячна енергія і тепло, як це відбувається на нашій планеті.

9. Як працювала «Біосфера-2»?

10. Чому експеримент «Біосфера-2» провалився?

11. Які функції сьогодні виконує «Біосфера-2»?

12. Що, за А. М. Голубцем, можливе на теренах геосоціосистеми?

1. полі функціональна єдність людини і природи її існування, причому середовища не лише природного, абіотичного, а й економічного, виховного, морально-етичного, політичного тощо;

2. функціональна єдність людини і середовища її існування, причому середовища не лише природного, біотичного, а й економічного, духовного, морально-етичного, політичного тощо;

3. функціональна єдність людини і суспільства її існування, причому суспільства не лише природного, абіотичного, а й економічного, духовного, морально-етичного, політичного тощо.

13. Що таке «середовищезнавство» за Голубцем А. М.?

1. наука, яка повинна володіти методами вивчення всіх компонентів суспільства (природних, соціальних, економічних та інших), компактного, системного і функціонального синтезу, моделювання і планування його змін, обґрунтування управлінських рішень;

2. наука, яка повинна володіти системами вивчення всіх компонентів середовища (природних, соціальних, економічних та інших), комплексного, систематичного і функціонального аналізу, моделювання і прогнозування його змін, обґрунтування управлінських рішень;

3. наука, яка повинна володіти методами вивчення всіх компонентів середовища (природних, соціальних, економічних та інших), комплексного, системного і функціонального аналізу, моделювання і прогнозування його змін, обґрунтування управлінських рішень.

14. Що таке «урбанізація»?

1. складний історичний, суспільно-культурний, демографічний та економічний процес перетворення ландшафтних екосистем (природних лісових, лугових, степових, водних і антропогенних – сільськогосподарських) під впливом розростання міст на штучні або на урбосоціосистеми;

2. складний природний, суспільно-економічний, демографічний та екологічний процес перетворення ландшафтних екосистем (природних лісових, лучних, степових, водних і штучних – сільськогосподарських) під впливом розростання урбосистеми на штучні або на урбоекосистеми;

3. складний історичний, суспільно-економічний, демографічний та екологічний процес перетворення ландшафтних екосистем (природних лісових, лучних, степових, водних і штучних – сільськогосподарських) під впливом розростання міст на штучні або на урбоекосистеми.

15. Як Ю. Одум розглядає місто?

1. як повночленну (бо має розвинений автотрофний блок), або «гетеротрофну екосистему, яка не одержує енергію, поживу, волокнисті матеріали, воду та інші речовини з великих площ, що знаходяться за її межами»;

2. як неповночленну (бо немає розвиненого автотрофного блоку), або «гетеротрофну екосистему, яка не одержує енергію, поживу, волокнисті матеріали, воду та інші речовини з великих площ, що знаходяться за її обр'ямами»;

3. як неповночленну (бо немає розвиненого автотрофного блоку), або «гетеротрофну екосистему, яка одержує енергію, поживу, волокнисті матеріали, воду та інші речовини з великих площ, що знаходяться за її межами».

16. Чому міста можна вважати екосистемами?

17. Яким є визначення суті міських екосистем з колективної роботи географів «Город-екосистема»?

1. просторово необмежена природно-антропогенна система, складний комплекс взаємопов'язаних обміном речовини та енергії автономних живих організмів, абіотичних елементів, природних і техногенних, що утворюють

міське середовище життя осіб, яке відповідає її потребам: біологічним, психологічним, естетичним, трудовим, екологічним, соціальним;

2. просторово обмежена природно-техногенна система, складний комплекс взаємопов'язаних обміном речовини та енергії автономних живих організмів, абіотичних елементів, природних і техногенних, що утворюють міське середовище життя людини, яке відповідає її потребам: біологічним, психологічним, етнічним, трудовим, економічним, соціальним;

3. просторово закрита природно-техногенна система, складний комплекс взаємопов'язаних обміном ресурсів та енергії автономних живих організмів, абіотичних елементів, природних і техногенних, що утворюють міське середовище життя людини, яке відповідає її потребам: біологічним, психологічним, естетичним, трудовим, екологічним, соціальним.

18. З чого складаються міські екосистеми згідно колективної роботи географів «город-екосистема»?

1. поліприродної (перетвореного географічного середовища), ландшафтно-антропогенної, соціально-екологічної та суспільно-виробничої підсистеми;

2. квазіприродної (перетвореного географічного середовища), ландшафтно-архітектурної, соціально-економічної та суспільно-виробничої підсистеми;

3. квазіприродної (перетвореного природного середовища), ландшафтно-антропогенної, соціально-економічної та суспільно-виробничої підсистеми.

19. М. А. Голубець тлумачить «місто» як ... .

1. складну техногенну систему, скомпоновану з багатьох взаємопов'язаних блоків (соціального, екологічного, демографічного, технічного, політичного, природного та інших);

2. складну соціальну систему, скомпоновану з багатьох взаємопов'язаних блоків (соціального, економічного, демографічного, технічного, політичного, природного та інших);

3. складну суспільну систему, скомпоновану з багатьох взаємопов'язаних блоків (соціального, економічного, демографічного, технічного, політичного, природного та інших).

20. Яка відбувається взаємодія між містом та біосферою (за А. М. Голубцем)?

21. Структура геосоціосистеми (за А. М. Голубцем) поділяється на такі блоки: ...

1. демографічний (населення людей); природний (біосферне, ноосферне, літосферне і тропосферне середовище); суспільний; екологічний; політичний; освітньо-естетичний; науковий, техногенний; житлово-комунальний; енергетичний;

2. демографічний (населення людей); природний (біосферне, стратосферне, літосферне і космічне середовище); соціальний; економічний; політичний; освітньо-культурний; науковий, технологічний; житлово-промисловий; енергетичний;

3. демографічний (населення людей); природний (біосферне, стратосферне, літосферне і тропосферне середовище); соціальний; екологічний; політичний; освітньо-естетичний; науковий, техногенний; житлово-промисловий; енергетичний.

22. Що розуміє під «урбоекосистемою» Голубець А. М.?

1. природну екосистему, в якій протягом коеволюційного розвитку природи і суспільства виособились і посилились функції соціального забезпечення, пов'язані з виводом косної речовини позаорганізмний рівень *Homo Sapiens* у вигляді споживацьких вартостей для користування всією популяцією;

2. являє собою сукупність живих (крім людини) компонентів міста (рослинних, тваринних, мікробних), середовища їх існування та процесів, що відбуваються внаслідок їх взаємодії та взаємодії з іншими компонентами міської геосоціосистеми;

3. природну екосистему, в якій протягом еволюційного розвитку природи і суспільства виділились і посилились функції соціального забезпечення, пов'язані з виводом органічної речовини на позаорганізмний рівень *Homo Sapiens* у вигляді споживацьких вартостей для користування всією системою.

23. Що розуміє під «урбоекосистемою» С. П. Сонько та Н. В. Максименко?

1. природну екосистему, в якій протягом коеволюційного розвитку природи і суспільства виособились і посилились функції соціального забезпечення, пов'язані з виводом косної речовини позаорганізмний рівень *Homo Sapiens* у вигляді споживацьких вартостей для користування всією популяцією;

2. являє собою сукупність живих (крім людини) компонентів міста (рослинних, тваринних, мікробних), середовища їх існування та процесів, що відбуваються внаслідок їх взаємодії та взаємодії з іншими компонентами міської геосоціосистеми;

3. природну екосистему, в якій протягом еволюційного розвитку природи і суспільства виділились і посилились функції соціального забезпечення, пов'язані з виводом органічної речовини на позаорганізмний рівень *Homo Sapiens* у вигляді споживацьких вартостей для користування всією системою.

24. Поясніть чи біосферно-толерантна організація природо-користування – реальність чи утопія?

25. Поясніть, в чому полягає еволюція формування екологічної ніші людини?

26. Що об'єднує і відрізняє агроєкосистему та урбоєкосистему?

27. Головна екологічна відзнака урбоєкосистем – це ... .

1. концентрація в них галузей, які послаблюють подальшу експансію природи на антропогенні системи;

2. концентрація в них галузей, які поглиблюють подальшу експансію людини на природні екосистеми;

3. концентрація в них галузей, які продовжують подальшу експансію людини на геосоціосистеми.

28. Що таке «кoeволюція»?

1. спільна еволюція біологічних видів, що співіснують в екосистемі;

2. сукупна, взаємно адаптивна мінливість частин у межах будь-яких біосистем (від молекулярного і клітинного аж до рівня біосфери в цілому);

3. позначення процесу сумісного розвитку біосфери і людського суспільства;

4. правильна відповідь 2, 3;

5. правильна відповідь 1-3.

29. Як зародилася і де використовується концепція коеволюції?

30. Принципи, на яких базується концепція коеволюції.

31. Поясніть, яким є науковий зміст коеволюції суспільства і природи.

32. Якими є ідеї коеволюції природи і суспільства академіка М. М. Моїсеєва.

33. Якими є суперечливості щодо концепції коеволюції?

34. Якого висновку дійшов В. Г. Горшков щодо інформаційного потоку?

35. Екологічний каркас території: зміст поняття, функції.

36. Історія виникнення Концепції екологічного каркасу.

37. Які основні функції екологічного каркасу визначає А. Шашеро (2013)?

1. відтворення основних компонентів природного середовища, що забезпечує необхідний баланс у міжрегіональних потоках речовини й енергії; відповідність сили антропогенного тиску рівневі біохімічної активності й фізичної стійкості природного середовища, у тому числі наявність умов для досить високих темпів забруднень, їхньої біологічної переробки, стабілізації впливу на ландшафт транспортних, інженерних і рекреаційних навантажень;

2. баланс біологічної маси в непорушених або слабкопорушених господарською діяльністю основних ландшафтах регіону; максимально можливі за даних умов за різноманітністю та складністю функцій екологічні системи, що входять у регіон;

3. відтворення основних складових природного середовища, що забезпечує необхідний баланс у міжрайонних потоках речовини й енергії; відповідність сили антропогенного тиску рівневі біофізичної активності й хімічної стійкості природного середовища, у тому числі наявність умов для досить низьких темпів забруднень, їхньої антропогенної переробки, стабілізації впливу на ландшафт транспортних, інженерних і рекреаційних навантажень.

38. Дехто з науковців визначає екологічний каркас території як: ... .

1. комплекс природних та напівприродних ділянок, які підлягають відтворенню, або спеціально створенні, або на яких представлені природні рослинні системи;

2. систему природних та напівприродних ділянок, які підлягають збереженню, або спеціально створенні, або на яких представлені природні рослинні угруповання;

3. території природних та напівприродних ділянок, які підлягають збереженню, або спеціально відтворенні, або на яких представлені природні рослинні угруповання.

39. Основні напрямки при створенні екологічного каркаса, які потребують теоретичної та методичної розробки, можна сформулювати як: ... .

1. формування національної, регіональних, а, в окремих випадках, локальних екологічних мереж;

2. планування території країни, її регіонів і субрегіонів щодо більш раціонального, збалансованого й екологічно безпечного розміщення населення і господарства, більш ефективного просторового розподілу основних видів господарської діяльності та їх територіальних поєднань;

3. агроландшафтна організація сільської місцевості на субрегіональному та локальному рівнях;

4. правильна відповідь 1, 2;

5. правильна відповідь 1-3.

40. Аналіз використання земель за видами земельних угідь має на меті поступовий перехід до агроландшафтних систем землекористування та землеробства за такими напрямками: ... .

1. збільшення частки сільськогосподарських угідь і, зокрема, ріллі у загальній структурі земельних угідь; вивезення з сільськогосподарського обігу малопродуктивних і деградованих сільськогосподарських земель із подальшою їх консервацією та переведенням у природні угіддя: ліси, чагарники, луки, степи;

2. виділення на місцевості спеціальних категорій земель – водоохоронних, ґрунтово-екологічних, курортно-рекреаційних і т. д., –

встановлення обмеженого й регламентованого використання таких земель відповідно до їх призначення; реалізація регіональних і локальних систем меліорації сільськогосподарських земель з метою їх екологічного використання, відновлення та покращення продуктивності;

3. зменшення частки сільськогосподарських угідь і, зокрема, ріллі у загальній структурі земельних угідь; виведення з сільськогосподарського обігу малопродуктивних і деградованих сільськогосподарських земель із подальшою їх консервацією та переведенням у природні угіддя: ліси, чагарники, луки, стети;

4. виділення на місцевості спеціальних категорій земель – водоохоронних, ґрунтозахисних, курортно-рекреаційних і т. д., – встановлення обмеженого й регламентованого використання таких земель відповідно до їх статусу; реалізація регіональних і локальних програм меліорації сільськогосподарських земель з метою їх екологічного оздоровлення, відновлення та покращення продуктивності.

41. Головні принципи планування екологічного каркаса (ЕК).

1. територіальна цінність (взаємозв'язок, нерозривність) елементів ЕК, геоекологічна структурність, відносна складність устрою, технологічність ЕК, функціональна спростованість;

2. вибір оптимальної організаційно-правової форми об'єкта ЕК, координація й узгодження взаємного впливу та взаємної дії об'єктів ЕК різних організаційно економічних форм і режимів, закритість ЕК, ієрархічна відповідність, трансграничність ЕК;

3. територіальна цілісність (взаємозв'язок, нерозривність) елементів ЕК, геоекологічна репрезентативності, відносна простота устрою, технологічність ЕК, функціональна розвиненість;

4. вибір оптимальної організаційно-правової форми об'єкта ЕК, координація й узгодження взаємного розташування та взаємної дії об'єктів ЕК різних організаційно правових форм і режимів, відкритість ЕК, ієрархічна відповідність, трансграничність ЕК.

42. Які біогеографічні принципи планування екологічного каркасу мають на меті збереження біологічного різноманіття?

1. принцип ландшафтної структурованості; принцип життєздатності; принцип підтримки антропогенних (економічних та еволюційних) процесів; принцип стійкості;

2. принцип ландшафтної різновидності; принцип життєдіяльності; принцип підтримки природних (екологічних та економічних) процесів; принцип стійкості;

3. принцип ландшафтної різноманітності; принцип життєздатності; принцип підтримки природних (екологічних та еволюційних) процесів; принцип стійкості.

43. Принцип ландшафтної різноманітності:

- 1. необхідність представлення в просторі ЕК усієї різноманітності природних екосистем, у тому числі екотонів – переходів між екосистемами;*
- 2. необхідність підтримки життєздатних популяцій всіх аборигенних видів у природному співвідношенні чисельності й у природних межах;*
- 3. періодичних природних подій, що приводять до сукцесій різного типу;*
- 4. необхідність планування й організації таких екосистем, що зберігали б стійкість до короткочасних і довгострокових змін умов навколишнього середовища і були б здатні підтримувати еволюційний потенціал організмів впродовж багатьох поколінь.*

44. Суть принципу життєздатності.

- 1. необхідність представлення в просторі ЕК усієї різноманітності природних екосистем, у тому числі екотонів – переходів між екосистемами;*
- 2. необхідність підтримки життєздатних популяцій всіх аборигенних видів у природному співвідношенні чисельності й у природних межах;*
- 3. періодичних природних подій, що приводять до сукцесій різного типу;*
- 4. необхідність планування й організації таких екосистем, що зберігали б стійкість до короткочасних і довгострокових змін умов навколишнього середовища і були б здатні підтримувати еволюційний потенціал організмів впродовж багатьох поколінь.*

45. Суть принципу підтримки природних (екологічних та еволюційних) процесів.

- 1. необхідність представлення в просторі ЕК усієї різноманітності природних екосистем, у тому числі екотонів – переходів між екосистемами;*
- 2. необхідність підтримки життєздатних популяцій всіх аборигенних видів у природному співвідношенні чисельності й у природних межах;*
- 3. періодичних природних подій, що приводять до сукцесій різного типу;*
- 4. необхідність планування й організації таких екосистем, що зберігали б стійкість до короткочасних і довгострокових змін умов навколишнього середовища і були б здатні підтримувати еволюційний потенціал організмів впродовж багатьох поколінь.*

46. Суть принципу стійкості.

- 1. необхідність представлення в просторі ЕК усієї різноманітності природних екосистем, у тому числі екотонів – переходів між екосистемами;*
- 2. необхідність підтримки життєздатних популяцій всіх аборигенних видів у природному співвідношенні чисельності й у природних межах;*
- 3. періодичних природних подій, що приводять до сукцесій різного типу;*
- 4. необхідність планування й організації таких екосистем, що зберігали б стійкість до короткочасних і довгострокових змін умов навколишнього*

середовища і були б здатні підтримувати еволюційний потенціал організмів впродовж багатьох поколінь.

47. Поясніть складові екологічного каркаса.

48. Які розрізняють категорії захищених територій?

1. природний парк; національний резерват; ландшафтна пам'ятка; резерват збереження природи; захищений ландшафт або захищена морська територія; захищена територія для збалансованого використання природних утворень;

2. природний парк; національний заповідний заказник; пам'ятка природи; резерват захисту природи; захищений ландшафт або захищена морська акваторія; захищена територія для збалансованого використання природних ресурсів;

3. природний резерват; національний парк; пам'ятка природи; резерват збереження природи; захищений ландшафт або захищена морська акваторія; захищена територія для збалансованого використання природних ресурсів.

49. До природоохоронних територій належать усі землі природно-заповідного фонду, які охоплює: ... .

1. території природних заказників, біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних заповідників, заповідних лісництв, дендрологічних акваторій, зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва;

2. території природних заповідників, біосферних заказників, національних природних парків, регіональних ландшафтних заповідників, заповідних лісництв, дендрологічних парків, зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва;

3. території природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, заповідних урочищ, дендрологічних парків, зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

50. Екологічний каркас будь-якої країни містить у собі: ... .

1. крупноареальні або ядерні, площинні та радіальні елементи;

2. крупноареальні або ядерні, площинні та контурні елементи;

3. крупноареальні або ядерні, лінійні та точкові елементи.

51. В Україні до базових великих блоків екологічного каркасу відносять наступні типи територій: ... .

1. заповідники, заказники, національні і природні парки, ліси першої і другої групи (у тому числі ті, які використовуються в промислових цілях), великі за площею пам'ятники природи, інші значні території з особливим режимом охорони;

2. заповідники, заказники, національні і природні ліси, ліси першої і другої групи (у тому числі ті, які використовуються в промислових цілях), великі за площею пам'ятники природи, інші значні території з особливим режимом охорони;

3. заповідники, заказники, національні і природні парки, ліси першої і другої групи (у тому числі ті, які використовуються а рекреаційних цілях), великі за площею пам'ятники природи, інші значні території з особливим режимом використання.

52. Лінійні елементи – це ... .

1. екологічні коридори, території витягнутої форми, що пов'язують між собою природні регіони і складені відносно малопорушеними господарською діяльністю ландшафтами;

2. русла і заплави великих рік; долини малих річок і водотоків; осередки лісу на вододілах (і особливо вододільні ліси); озеленені коридори транспортної й інженерно-технічної інфраструктури; захисні лісопосадки;

3. екологічні коридори, території протяжної структури, що пов'язують між собою біотичні регіони і складені відносно малопорушеними господарською діяльністю ландшафтами.

53. Що відносять до територій рекультивациі та відновлення природи?

54. Суть концепції ноосферних екосистем.

55. Основні аргументи ноосфери.

1. як продовження біосфери формується на основі збереження і підтримання феномену життя, яке досліджують біоекологи; це сфера розуму, який сьогодні реалізується людиною через технічні досягнення, і задача техноекологів полягає в тому, щоб удосконалювати техносферу у напрямку наближення до природних механізмів; це поєднання на земній поверхні природних ландшафтів, різною мірою змінених людиною, як би не хотіли геоєкологи виокремити з них антропогенні ландшафти;

2. унікальний механізм інформаційно-речовинно-енергетичного обміну людини з природою, найбільшу відповідальність з який несуть агроєкологи, які можуть і повинні обґрунтувати розумні межі людського метаболізму; це біосфера без урбоекосистем (у сучасному їх розумінні), і задача урбоекологів полягає саме в тому, щоб наблизити сучасні урбоекосистеми до природного інформаційно-енергоречовинного обміну;

3. як продовження біосфери формується на основі збереження і підтримання феномену природи, яке досліджують екологи; це сфера розуму, яка сьогодні реалізується людиною через технічні досягнення, і задача екологів полягає в тому, щоб удосконалювати техносферу у напрямку наближення до природних механізмів; це біосфера без урбоекосистем, і задача

екологів полягає саме в тому, щоб наблизити сучасні урбоекосистеми до природного інформаційно-енергоречовинного обміну.

56. Суть закону екологічного порядку, або екологічного мутуалізму.

57. Головні риси постіндустріального суспільства, яке отримало розвиток у країнах «G-7».

1. перевага виробництва інформації, послуг і розвитку інфраструктури порівняно з традиційними галузями (промисловість, сільське господарство); свідоме перенесення екологічно брудних галузей на території третіх країн; використання біокліматичного потенціалу інших (мени розвинутих) країн для забезпечення передусім продовольчих потреб;

2. перетворення власної території на високоурбанізовані регіони з високою контрастністю міст і сільської місцевості та формування в зв'язку з цим бар'єрного типу розмежувань між природними й антропогенними компонентами екосистем; надвисоке ущільнення географічного простору, передусім завдяки розвитку транспортних мереж і інфраструктури;

3. перевага виробництва інформації, послуг і розвитку інфраструктури порівняно з традиційними галузями; свідоме перенесення екологічно чистих галузей на території третіх країн; надвисоке ущільнення біологічного простору, передусім завдяки розвитку транспортних мереж і промисловості; використання біоресурсного потенціалу інших країн для забезпечення передусім продовольчих потреб.

58. Поясніть, в чому суть ідеальної еколого-просторової моделі збалансованого природокористування.

Лекція 7. Науково-технологічний прогрес та економіка природокористування.

7.1. Науково-технологічний прогрес та його складові.

7.2. Безвідходні технології.

7.3. Ресурсозаощадження.

7.4. Вторинне ресурсокористування.

Література: [8; 9].

Контрольні запитання та тести до лекції 7:

1. Що таке науково-технічний прогрес?

1. розширення можливостей більш виснажливого використання природно-ресурсного потенціалу і його зниження, економізація суспільного виробництва та всієї людської життєдіяльності;

2. розширення можливостей більш виснажливого використання природно-ресурсного потенціалу і його поглинання, економізація суспільного виробництва та всієї людської життєдіяльності;

3. розширення можливостей більш ощадливого використання природно-ресурсного потенціалу і його відтворення, екологізації суспільного виробництва та всієї людської життєдіяльності.

2. Які два головні аспекти проявляються при науково-технічному прогресі?

- 1. економічний і природно-ресурсний прогрес;*
- 2. екологічний і науково-технічний прогрес;*
- 3. економічний і техніко-технологічний прогрес.*

3. В економічному аспекті науково-технологічний прогрес ... .

1. забезпечує негативні зміни у співвідношенні економічних і екологічних інтересів як щодо окремих суб'єктів суспільного виробництва (підприємств), так і щодо суспільного господарства в цілому;

2. забезпечує негативні стани у співвідношенні економічних і екологічних стосунків як щодо окремих суб'єктів суспільного виробництва (підприємств), так і щодо народного господарства в цілому;

3. забезпечує позитивні зміни у співвідношенні економічних і екологічних інтересів як щодо окремих суб'єктів суспільного виробництва (підприємств), так і щодо народного господарства в цілому.

4. Головними складовими його впливу є наступні: ... .

1. повніше використання наявних джерел природних ресурсів і скорочення втрат при їх первинному вилученні; повніше, економніше та ощадливіше використання видобутих природних ресурсів;

2. розширення можливостей зменшення негативного техногенного впливу на природні ресурси, що дозволяє відвертати погіршення їх якості; розширення використання відходів виробництва та споживання як сировинних та енергетичних джерел; все ширший перехід на вторинне ресурсовикористання, рециклінг матеріалів, їх рекуперацію тощо;

3. повніше використання наявних джерел природних ресурсів і скорочення втрат при їх первинному вилученні; повніше, економніше та ощадливіше використання видобутих природних ресурсів;

4. розширення можливостей зменшення негативного техногенного впливу на природні ресурси, що дозволяє відвертати погіршення їх якості; розширення використання відходів виробництва та споживання як сировинних та енергетичних джерел; все ширший перехід на вторинне ресурсовикористання, рециклінг матеріалів, їх рекуперацію тощо.

5. Виділіть два напрямки науково-технологічного прогресу, як важеля екологізації і раціонального (економного) використання природних ресурсів.

1. впровадження безвідходних технологій, що означає системне використання сировини і енергоносіїв, створення відкритих газо- і водозахисних систем, застосування принципово нових етапів до вилучення, збагачення, перероблення сировини і ресурсів;

2. реалізація засад ресурсозбереження в усьому кругообігу суспільного виробництва на шляху його дезінтеграції і зниження ресурсоемкості (водо-, земле-, метало-, енерго- тощо);

3. впровадження безвідходних технологій, що означає комплексне використання сировини і енергоносіїв, створення замкнених газо- і водооборотних систем, застосування принципово нових підходів до вилучення, збагачення, перероблення сировини і матеріалів;

4. реалізація засад ресурсозбереження в усьому ланцюзі суспільного виробництва на шляху його інтенсифікації і зниження ресурсомісткості (водо-, земле-, метало-, енерго- тощо).

6. Що таке безвідходні технології?

7. Які положення лягли в основу концепції безвідходних технологій?

1. створення мінімально замкнених основ, організованих за аналогією з природними екосистемами; раціональне використання всіх компонентів середовища; неминучі збитки на навколишнє середовище не повинні порушувати його утворення;

2. створення максимально замкнених основ, організованих за системою з природними екосистемами; не раціональне використання всіх компонентів сировини; неминучі впливи на навколишнє середовище не повинні порушувати його функціонування;

3. створення максимально замкнених систем, організованих за аналогією з природними екосистемами; раціональне використання всіх компонентів сировини; неминучі впливи на навколишнє середовище не повинні порушувати його функціонування.

8. Що таке комплексне використання сировини?

1. мінімальне, економічно недоцільне використання всіх корисних компонентів, що містяться в сировині, а також не використання залишкових продуктів (в будівництві тощо);

2. найменше, економічно недоцільне використання всіх корисних компонентів, що містяться в сировині, а також використання залишкових продуктів (в будівництві тощо);

3. найповніше, економічно найдоцільніше використання всіх корисних компонентів, що містяться в сировині, а також використання залишкових продуктів (в будівництві тощо).

9. Приклади мінеральної сировини, які містять відносно підвищені концентрації інших цінних компонентів.

1. нафта містить деякі сурму, золото, срібло; вугілля характеризується високим рідкісноземельних елементів; залізні руди містять германій, скандій, ванадій, золото, срібло, а також вісмут, стронцій, нікель, титан, уран;

2. ртутні руди – кольорові метали, ванадій і нікель; марганцеві руди – ітрій, рубідій, стронцій, свинець, цинк; каоліни – вмістом германію, ртуті, молибдену, миш'яку, літію, рубідію, цезію та деяких інших;

3. нафта містить деякі кольорові метали, ванадій і нікель; вугілля характеризується високим вмістом германію, ртуті, молибдену, миш'яку, літію, рубідію, цезію та деяких інших; залізні руди містять германій, скандій, ванадій, золото, срібло, а також вісмут, стронцій, нікель, титан, уран;

4. ртутні руди – сурму, золото, срібло; марганцеві руди – ітрій, рубідій, стронцій, свинець, цинк; каоліни – рідкісноземельні елементи.

10. У гірничодобувній та переробній промисловості повна і комплексна розробка родовищ та використання сировини передбачає: ... .

1. підвищення коефіцієнта утворення запасів корисних копалин із надр, використання закритих і супутніх порід, продуктів згоряння, застосування більш глибоких методів переробки задля меншого виходу готового продукту (концентрату) та вилучення всіх супутніх компонентів;

2. підвищення коефіцієнта залучення запасів корисних копалин із середовища, використання розкритих і супутніх порід, продуктів збагачення, застосування більш глибоких методів переробки задля меншого виходу готового продукту (контрасту) та вилучення всіх супутніх компонентів;

3. підвищення коефіцієнта вилучення запасів корисних копалин із надр, використання розкритих і супутніх порід, продуктів збагачення, застосування більш глибоких методів переробки задля більшого виходу готового продукту (концентрату) та вилучення всіх супутніх компонентів.

11. В лісовій і деревообробній промисловості комплексне використання сировини передбачає: ... .

1. мінімальний вихід продукції з кожного м³ деревини, використання таких продуктів лісозаготівлі і деревостану, як збільшення відходів на всіх стадіях технологічних процесів;

2. максимальний вихід продукції з кожного м³ деревини, використання таких продуктів лісозаготівлі і деревообробки, як зменшення відходів на всіх стадіях технологічних процесів;

3. максимальний вихід продукції з кожного м³ стовбура, використання таких продуктів лісо утворення і деревостану, як зменшення відходів на всіх стадіях технологічних процесів.

12. Суть замкнених водооборотних систем.

13. У гірничовидобувній промисловості ресурсозберігаючий ефект ... .

1. дає впровадження малоопераційних технологічних систем (гідровидобування вугілля чи метод підземної виплавки сірки), а також впровадження технології комплексної переробки сировини;

2. є технології прямого відновлення заліза (минаючи доменний процес), засновані на використанні залізородних металізованих обкатанців, природного газу та твердого палива;

3. підвищення частки металобрухту в шихті; подальший розвиток спеціальних методів виплавки сталі з підвищеними експлуатаційними характеристиками;

4. застосування технологій пластичної деформації, сучасних методів оброблення металів.

14. У металургійній промисловості найперспективнішими є: ... .

1. впровадження малоопераційних технологічних систем (гідровидобування вугілля чи метод підземної виплавки сірки), а також впровадження технології комплексної переробки сировини;

2. технології прямого відновлення заліза (минаючи доменний процес), засновані на використанні залізородних металізованих обкатанців, природного газу та твердого палива;

3. підвищення частки металобрухту в шихті; подальший розвиток спеціальних методів виплавки сталі з підвищеними експлуатаційними характеристиками;

4. застосування технологій пластичної деформації, сучасних методів оброблення металів.

15. Ресурсозберігаючий ефект у прокатному виробництві – це ... .

1. технологічні процеси, що об'єднують операції прокату і безперервної розливки, застосування термообробки, нанесення захисних покриттів та ін.;

2. застосування технологій пластичної деформації, сучасних методів оброблення металів;

3. технології прямого відновлення заліза (минаючи доменний процес), засновані на використанні залізородних металізованих обкатанців, природного газу та твердого палива;

4. удосконалення технологій виробництва цементу, скла, цегли, залізобетону на базі широкого використання таких альтернативних джерел сировини, як золошлаки теплоелектростанцій, шлами вуглезбагачення, шлаки і шлами металургійної промисловості.

16. Ресурсозберігаючий ефект у машинобудуванні та металообробці –

1. технологічні процеси, що об'єднують операції прокату і безперервної розливки, застосування термообробки, нанесення захисних покриттів та ін.;

2. застосування технологій пластичної деформації, сучасних методів оброблення металів;

3. технології прямого відновлення заліза (минаючи доменний процес), засновані на використанні залізорудних металізованих обкатанців, природного газу та твердого палива;

4. удосконалення технологій виробництва цементу, скла, цегли, залізобетону на базі широкого використання таких альтернативних джерел сировини, як золошлаки теплоелектростанцій, шлами вуглезбагачення, шлаки і шлами металургійної промисловості.

17. Ресурсозберігаючий ефект у промисловості будівельних матеріалів включає: ... .

1. технологічні процеси, що об'єднують операції прокату і безперервної розливки, застосування термообробки, нанесення захисних покриттів та ін.;

2. застосування технологій пластичної деформації, сучасних методів оброблення металів;

3. технології прямого відновлення заліза (минаючи доменний процес), засновані на використанні залізорудних металізованих обкатанців, природного газу та твердого палива;

4. удосконалення технологій виробництва цементу, скла, цегли, залізобетону на базі широкого використання таких альтернативних джерел сировини, як золошлаки теплоелектростанцій, шлами вуглезбагачення, шлаки і шлами металургійної промисловості.

18. Де застосовують продукти біотехнологій?

19. Основні риси біоенергетики.

1. ставить своїм завданням отримання відновлюваних джерел енергії і сировини;

2. передбачається широке використання методів хімічної і біологічної трансформації біомаси в паливо і продукти органічного синтезу, а також застосування біологічних генераторів струму.

3. один із напрямів біотехнологій і перспективний напрям вирішення енергетичних і сировинних проблем, які постали перед людством;

4. правильна відповідь 1; 5. правильна відповідь 2, 3;

6. правильна відповідь 1-3.

20. Суть розроблення і освоєння принципово нових технологій і вдосконалення існуючих.

21. Приклади розроблення і освоєння принципово нових технологій і вдосконалення існуючих.

1. електронізація на базі ЕОМ, комплексна авторизація (включаючи системи нових видів матеріалів із заданими властивостями, а також понадчистих унікальних речовин, нових технологій виробництва і оброблення) нові технології злиття, плазмові процесори, лазерні технології, освоєння біотехнологій тощо;

2. електронізація на базі КЕОМ, комплексна автоматизація (включаючи системи нових видів матеріалів із заданими властивостями, а також понадчистотних унікальних речовин, нових технологій виробництва і оброблення) нові технології лиття, плазмові процеси, лазерні технології, освоєння біотехнологій тощо;

3. електронізація на базі ПЕОМ, комплексна автоматизація (включаючи системи нових видів матеріалів із заданими властивостями, а також понадчистих унікальних сплавів, нових технологій виробництва і оброблення) нові технології лиття, плазмові процеси, лазерні технології, освоєння біотехнологій тощо.

22. Які нові можливості відкривають технології газифікації вугілля?

23. Що таке ресурсозаощадження?

24. Що належить до основних напрямів ресурсозаощадження?

1. нарощування прогресивних зрушень в структурі виробництва, випереджувальний ріст обробних галузей та наукомістких виробництв у порівнянні з паливно-сировинними галузями, підвищення питомої ваги менш матеріало-, метало- та енергомістких виробництв;

2. випереджувальне зростання виробництв ефективних видів матеріалів і устаткування в галузях економіки; застосування заміників металів: заміщення традиційних видів сировини, матеріалів, палива ефективнішими аналогами;

3. підвищення рівня використання вторинних ресурсів, заощадження за цей рахунок первинної сировини і матеріалів; підвищення якості і надійності продукції, зниження конструктивної і питомої метало- і енергомісткості машин і устаткування;

4. захист металів від корозії (розширене використання і застосування корозійностійких матеріалів, сплавів, композиційних матеріалів, кераміки, прогресивних технологій покриття металів та інгібіторів корозії тощо);

5. правильна відповідь 1-4;

6. правильна відповідь 1-3.

25. Суть ресурсозаощадливих технологій.

26. Приклади ресурсозаощадливих технологій.

1. конвекторне виробництво з безперервним розлиттям води і регульованим прокатом;

2. нові багатостадійні безвідходні технології нафтохімічної і агрохімічної промисловості;

3. конверторне виробництво з безперервним розлиттям сталі і регульованим прокатом;

4. нові малостадійні безвідходні технології нафтохімічної і хімічної промисловості.

27. Матеріаломісткість продукції визначається як: ... .

- 1. відношення всієї сукупності використаних матеріальних витрат до обсягу продукції за певний проміжок часу;*
- 2. відношення всієї сукупності трудомістких матеріальних витрат до обсягу продукції за певний квартал часу;*
- 3. відношення всієї сукупності поточних матеріальних витрат до обсягу продукції за певний період часу.*

28. Основні напрями зниження матеріаломісткості продукції.

- 1. поліпшення стану сировини і речовини; впровадження безвідходних технологічних процесів;*
- 2. розширення використання вторинних ресурсів; скорочення витрат ресурсів при виготовленні продукції, транспортуванні і зберіганні; підвищення стану продукції;*
- 3. поліпшення якості сировини і матеріалів; впровадження маловідходних технологічних процесів;*
- 4. розширення використання вторинних ресурсів; скорочення витрат ресурсів при виробництві продукції, транспортуванні і зберіганні; підвищення якості продукції.*

29. Як досягається зниження металомісткості продукції?

- 1. зменшення якості асортиментної структури сировини; вдосконаленням технологій формування і метало використання;*
- 2. покращенням конструктивного виконання і підвищенням систематичних характеристик машин, устаткування, механізмів, виробів будіндустрії; ширшим застосуванням металозамінників і композиційних матеріалів;*
- 3. підвищенням якості асортиментної структури продукції; вдосконаленням технологій формування і металообробки;*
- 4. покращенням конструктивного виконання і підвищенням експлуатаційних характеристик машин, устаткування, механізмів, виробів будіндустрії; ширшим застосуванням металозамінювачів і композиційних матеріалів.*

30. Що таке «енергомісткість»?

31. Зниження енергомісткості продукції включає: ... .

- 1. комплекс нормативів щодо раціонального використання і заощадження всіх видів енергії (палива, теплоенергії, електроенергії) на всіх стадіях технологічних переділів від видобутку, зберігання, транспортування і виробничого споживання;*
- 2. комплекс законів щодо раціонального використання і заощадження всіх видів сировини (палива, теплоенергії, електроенергії) на всіх стадіях виробничих переділів від видобутку, зберігання, транспортування і виробничого споживання;*

3. комплекс заходів щодо раціонального використання і заощадження всіх видів енергії (палива, теплоенергії, електроенергії) на всіх стадіях технологічних переділів від видобутку, виробництва, транспортування і виробничого споживання.

32. Основні напрями зниження енергомісткості.

1. розроблення, освоєння і впровадження енергозахисних технологій у всіх сферах виробничої діяльності; зниження витрат енергоносіїв на всіх стадіях від видобутку до споживання;

2. підвищення коефіцієнта корисної дії технологій; зниження витрат мастил, енергії на одиницю потужності чи обсягу робіт; використання первинних енергетичних ресурсів та паливовмісних відходів;

3. розроблення, освоєння і впровадження енергозаощадливих технологій у всіх сферах виробничої діяльності; зниження витрат енергоресурсів на всіх стадіях від видобутку до споживання;

4. підвищення коефіцієнта корисної дії машин і механізмів; зниження витрат палива, енергії на одиницю потужності чи обсягу робіт; використання вторинних енергетичних ресурсів та паливовмісних відходів.

33. Суть вторинного ресурсовикористання.

34. Як визначають Європейською економічною комісією ООН маловідходні технології?

35. Де використовують відходи макулатури та деревини?

36. Що включають відходи гірничовидобувної промисловості?

37. Що виготовляють з відходів чорної металургії?

38. Де масово застосовують золу і шлаки теплових електростанцій?

39. Де використовуються відходи вуглевидобутку і вуглезбагачення в масових масштабах?

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Білявський Г. О. Основи екології: теорія і практикум : Навч. посібник / Г. О. Білявський. – К. : Либідь, 2004. – 368 с.
2. Бурдіян Б. Г. Навколишнє природне середовище та його охорона : Навч. посібник [Бурдіян Б. Г. та ін.]. – К. : Вища школа, 1993.
3. Білявський Г. О. Основи загальної екології / Г. О. Білявський, М. М. Пазун, Р. С. Фурдуй. – К. : «Либідь», 2005. – 368 с.
4. Боголюбов В. М. Стратегія сталого розвитку : Навч. посібник / В. М. Боголюбов, В. А. Прилипко. – Херсон : Олді-плюс, 2009. – 322 с.
5. Боголюбов В. М. Основи екології та збалансованого природокористування : Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Боголюбов В. М., Соломенко Л. І. – К. : ДІА, 2009. – 158 с.
6. Боголюбов В. М. Екологія з основами збалансованого природокористування : Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Боголюбов В. М., Соломенко Л. І., Предместніков О. Г., Пилипенко Ю. В. – Херсон : Айлант, 2009. – 216 с.
7. Екогеографія України : навч. посіб. – К : Знання, 2008. – 646 с.
8. Екологічні основи збалансованого природокористування в агросфері : навчальний посібник / за ред. проф. С. П. Сонька та Н. В. Максименко. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015 – 572 с.
9. Екологія : Підручник / С. І. Дорогунцов, К. Ф. Коценко, М. А. Хвесик та ін. – К. : КНЕУ, 2005. – 371 с.
10. Злобін Ю. А. Основи екології : Підручник. / Ю. А. Злобін – К. : Лібра, 1998. – 248 с.
11. Злобін Ю. А. Загальна екологія : Навчальний посібник / Ю. А. Злобін, Н. В. Кочубей. – Суми : Університетська книга, 2003. – 416 с.
12. Клименко М. О. Збалансоване використання земельних ресурсів : Навчальний посібник / М. О. Клименко, Б. В. Борисюк. Т. М. Колесник. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. – 552 с.
13. Клименко М. О. Збалансоване використання водних ресурсів : Навчальний посібник / М. О. Клименко, І. І. Залеський. – Рівне : НУГВП, 2016. – 337 с.
14. Реймерс Н. Ф. Природопользование / Н. Реймерс/ – М., 1990. – 638 с.
15. Реймерс Н. Ф. Экология (теории, законы, правила, принципы и гипотезы). – М., 1994. – 367 с.
16. Сухарев С. М. Основи екології та охорони довкілля. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / С. М. Сухарев, С. Ю. Чундак, О. Ю. Сухарева. – К. : Центр навчальної літератури, 2006.– 394 с.
17. Сухарев С. М. Основи екології та охорони довкілля. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / С. М. Сухарев, С. Ю. Чундак, О. Ю. Сухарева – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 394 с.
18. Кучерявий В. П. Урбоекологія / В. П. Кучерявий – Л. : Світ, 1999. – 360 с.
19. Одум Ю. Экология, в 2-х т. / Одум Ю. – М. : Мир, 1986.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ВОЙТКІВ ПЕТРО СТЕПАНОВИЧ

**ЗАПИТАННЯ ТА ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ З КУРСУ
«ЗБАЛАНСОВАНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ»**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Друкується в авторській редакції

Формат 60×84/16. Умов. друк. арк. 5,19.

Зам. ____ . Наклад 50 прим.